

La Catalunya

Durant els darrers deu anys l'interès dels catalans del nord pel que passa a Catalunya i la seva capital, Barcelona, ha substituït o conviu amb l'atracció per París. La proximitat amb Figueres, Girona i el litoral empordanès ha creat uns hàbits comercials, turístics i esportius que de vegades s'adrecen també cap al món cultural i artístic. Tanmateix, aquesta tendència natural a aproximar-se a un espai lingüístic, històric i cultural comú està encara molt lluny d'assolir una certa normalitat, sobretot lingüística i cultural. En aquest sentit, les polítiques de les diferents administracions, tot i que es manifesten a favor de l'aproximació, no contribueixen a facilitar-la. Durant la segona meitat del segle xx la societat nord-catalana es va mobilitzar per defensar la seva identitat, i amb el suport de les institucions es van poder crear infraestructures culturals: la Casa Pairal, el CeDACC, el Departament d'Estudis Catalans a la Universitat de Perpinyà, les escoles immersives i les fileres bilingües, els serveis municipals de promoció de la llengua i de la cultura catalanes, algun mitjà de comunicació, festes populars... D'ençà d'una desena d'anys, però, aquestes infraestructures culturals, que eren l'eix vertebrador del patrimoni nord-català, són víctimes d'un procés creixent de desmantellament, subjectes a la dinàmica productivista de la dictadura dels mercats, que porta a la banalització dels símbols col·lectius i a una falsa modernització. Els exemples següents poden donar una idea de la gravetat de la situació: el CeDACC (Centre de Documentació i d'Animació de la Cultura Catalana) s'ha diluït dins la Mediateca i ha perdut la seva funcionalitat i visibilitat; la Casa

>> *La plana de la Cerdanya.*
Fotografia d'Oscar Jané.

del Nord

Pairal, creada el 1963 per Josep Deloncle, s'ha tancat com a museu i la seva col·lecció ha estat substituïda per rètols explicatius; l'IFCT (Institut Franco-Català Transfronterer) i l'STHI (Sport, Tourisme, Hôtellerie Internationale) de la UPVD s'han fusionat, i la llengua catalana ha passat a ser una llengua de segona que no cal dominar per cursar els estudis catalans, convertits en estudis transfronterers catalans, és a dir, ETC; des de la creació de les classes d'ensenyament en català fa trenta anys, només un 5% de l'alumnat hi pot accedir; la Regidoria de Cultura Catalana va ser substituïda per l'Institut Font Nova, que al seu torn ha estat substituït per un servei d'afers catalans; el Mercat Medieval, al nucli antic de Perpinyà, ha estat reemplaçat per uns torneigs de cavallers al Serrat d'en Vaquer, als afores de la població; malgrat l'existència de Ràdio Arrels i d'alguna iniciativa amb suport digital, l'absència de la llengua catalana és pràcticament total a la premsa escrita, televisiva i radiofònica; les Cartes aprovades pel Consell General el 2007 i per la municipalitat el 2010 són paper mullat.

Davant d'aquest procés de descatalanització, cal demanar-se si el referent lingüístic i cultural entre la Catalunya del Nord i les comarques gironines serà el d'una identitat turística i regional en llengua francesa, castellana i anglesa, amb un català residual que haurà perdut tot vincle amb el seu patrimoni cultural, o bé les noves polítiques de modernització serviran per donar l'impuls que el converteixin en una llengua de prestigi i de relació habitual entre els dos territoris.

CRISTINA BADOSA MONT és catedràtica de la UPVD.

>> *La trampa dels neocatalans.*

La situació actual de la llengua catalana a la Catalunya del Nord

Un trencaclosques sociolingüístic que no té una resposta clara

Quina és la situació actual de la llengua catalana a la Catalunya del Nord? És clar que moltes causes de la situació crítica de la llengua pairal vénen de lluny, però com que ara els fets històrics són ben coneguts de tothom, ens concentrarem aquí en les problemàtiques contemporànies.

La qüestió és plantejada regularment tant per visitants «forasters» com per catalans del sud de l'Albera. Tots esperen una resposta senzilla i clara, acompanyada de dades estadístiques. De fet, la realitat resulta força més complexa i ambigua.

DOMÈNEC BERNARDO > TEXT

MARÇAL MOLAS > FOTOS

Molt sovint hom vol fer comparacions. Però només es pot comparar allò que és comparable. Primer de tot, no es pot comparar de cap manera la situació sociolingüística nord-catalana amb la situació del Principat o –per limitar-se a l'Eurodistricte Transfronterer creat recentment– de la demarcació de Girona. Es tracta de dos estats diferents amb plantejaments politicoadministratius propis, i la «descentralització» a la francesa no té res a veure amb les autonomies sud-pirinenques; les dinàmiques econòmiques i demogràfiques són també molt diferents. L'única comparació factible seria amb altres minories lingüístiques de l'Estat francès, encara que les problemàtiques no siguin exactament les mateixes de l'una a l'altra.

L'altra temptació de comparació és entre dades de varies enquestes, sobretot entre les del decenni precedent (EULCN, Enquesta sobre els usos lingüístics a la Catalunya del Nord, i EOCC, Enquesta oral complementària de competència en català, 2004) i les dels anys noranta (enquestes Mediapluriel, encomanades pel Consell Regional del Llenguadoc-Rosselló, 1993 i 1997), o eventualment dades encara més antigues. Però la societat local ha canviat tant en l'espai d'uns quants anys que tota comparació és molt discutible: s'ha de tenir en compte que la societat nord-catalana està afectada per una evolució brutal, particularment des d'un punt de vista demogràfic.

Unes quantes dades significatives poden permetre d'entendre aquest procés. La població global ha passat de 281.976

Aquests últims cinc anys, els nouvinguts han representat un total de més de cinquanta mil habitants

habitants l'any 1968 a 437.159 el 2007, i els analistes preveuen que d'aquí a una quinzena d'anys s'arribarà a 550.000 o més; és poc menys de tres vegades el ritme mitjà estatal. El saldo natural és negatiu (-0,1%), i l'increment resulta en un saldo migratori anual positiu que s'apropa a cinc mil persones. Aquests últims cinc anys, els nouvinguts han representat un total de més de cinquanta mil habitants. Contràriament als estereotips, els dos terços dels nouvinguts tenen menys de seixanta anys (els altres són jubilats d'altres regions o països, o nord-catalans que tornen a casa després d'una carrera a fora). El nivell educatiu d'una bona part dels nouvinguts és bastant baix. La taxa d'atur és una de les més altes de l'Estat francès -entre el 13% i el 16%, segons el sistema de càlcul- i una part creixent de la població ha de sobreviure amb els subsidis socials (el 19,1% de la població és considerat estadísticament «pobre»). El sector agrícola, que havia constituït la base de la societat nord-catalana, representa ara només 6.700 persones (amb menys de 3.700 pagesos propietaris o masovers a temps complet, que desapareixen a poc a poc).

L'enquesta sociolingüística de referència, al nostre parer, és l'EOCC del 2004, que inclou una avaluació de l'ús oral i de la competència real dels enquestats (els resultats de la qual poden ser contrastats amb les dades de l'enquesta sobre els usos lingüístics EULCN, que corresponen a representacions i no pas a la realitat observable de l'ús). Aquesta enquesta té també l'interès de posar en evidència la sobrevaloració de les dades relatives al coneixement i a l'ús de totes les enquestes basades sobre variables declaratives. El balanç sobre la base de les quatre competències és el següent:

- Comprensió oral: 45,6% (EOCC) / 65,8% (EULCN)
- Expressió oral: 18,4% (EOCC) / 37,10% (EULCN)
- Per a la comprensió escrita i l'expressió escrita, tenim només les dades EULCN, amb dues explotacions diferents (la primera limitada als nadius i l'altra global): 47,80 % / 31%, i 17,10% / 10,60% .

>> *El Castellet.
Perpinyà.*

L'embolic de l'ús

Fa quasi mig segle que el moviment cultural nord-català es focalitza sobre el coneixement de la llengua. A partir de la regressió, per diverses raons, de la transmissió familiar intergeneracional (4% segons l'EULNC, amb una clara ruptura fa aproximadament deu-quinze anys), la família i/o el veïnatge han estat substituïts, gràcies a la pressió de les associacions culturals i cíviques, per l'aparell educatiu, amb tres modalitats: iniciació a la llengua catalana, fileres bilingües i escoles d'immersió, que aquests últims anys han representat respectivament més o menys el 25%, a l'entorn del 5% i menys del 2% de l'alumnat total de primària i maternal.

De fet, es va ignorar una realitat fonamental: el coneixement no implica necessàriament l'ús. L'ús està condicionat per un conjunt de factors complexos en interacció, i el plantejament voluntarista del moviment catalanista no va ser suficient per redinamitzar l'ús del català a gran escala. És clar que es podria fer un catàleg d'unes quantes

>> *Una catalanitat
ambigua.*

El coneixement del català a la Catalunya del Nord no n'implica l'ús

>> Portada de la publicació de les dues enquestes del 2004.

>> Un conjunt d'accions sense política vertebradora.

pàgines amb una multiplicitat d'iniciatives puntuals –molt lloables– en tots els àmbits, amb un rerefons de senyeres onejant a tot arreu i l'ús de la paraula *català/catalan* a totes les salses. Malauradament es tracta sovint d'una cortina que amaga un monolingüisme institucional generalitzat, com és el cas d'una de les accions més visibles, la retolació bilingüe. Cal urgentment una autèntica política lingüística de promoció de l'ús, més enllà del paper mullat de les cartes per la llengua catalana de l'Ajuntament de Perpinyà (Carta municipal per la llengua catalana, 10 de juny del 2010) i del Conseil Général des Pyrénées-Orientales (*Charte en faveur du catalan*, 10 de desembre del 2007). L'Estat, per la seva banda, en conformitat amb l'última revisió constitucional del 2008 (article 75-1), defensa un plantejament estrictament patrimonial, portat pel Ministeri de Cultura, i es nega a facilitar o promoure sota cap forma l'ús social de les anomenades *langues régionales*.

S'ha estudiat molt poc de manera global la dinàmica de l'ús del català. En un apropament empíric es pot destacar, entre altres, dos elements estratègics: d'una banda, els mitjans de comunicació de massa, més particularment els audiovisuals –la batalla recent sobre la recepció de les televisions i de les ràdios del Principat i la defensa de l'emissora nord-catalana Ràdio Arrels han fet palesa la importància d'aquest primer repte–, i de l'altra, les relacions transfrontereres, no tant les institucionals –que malauradament s'acaben mantenint més o menys sovint en francès, en castellà o... en anglès– com les individuals. Si els visitants catalanoparlants de tota mena –turistes de sojorn breu, excursionistes, esquiadors de temporada...– fessin a casa nostra un ús voluntarista de la llengua catalana, si s'hi impliqués més tot el personal que ha d'atendre els nord-catalans que es desplacen al sud de la ratlla i que fan esforços a vegades desencertats per parlar català, la dinàmica de l'ús hi guanyaria molt.

Problemàtiques: cinc elements

Un enfocament qualitatiu i dinàmic de la problemàtica sociolingüística nord-catalana permet de posar en evidència cinc elements:

>> El català és present tímidament a la retolació urbana de Perpinyà.

1. Una manca d'estabilitat, amb capgiraments freqüents de les autoritats locals, regionals o estatals, i una dependència econòmica creixent d'un sistema de subvencions institucional, molt marcat, del costat francès, per una tradició clientelista; la baixa recent de la implicació financera de la Generalitat de Catalunya ha tingut conseqüències calamitoses (acomiadaments, suspensió d'operacions programades, pressupostos associatius en desequilibri crític...).

2. Una pèrdua d'empenta endògena, que cal relacionar amb un afebliment relatiu del moviment cultural nord-català –que havia conegut moments més favorables durant els anys 80–, i una dependència creixent, si no total, en molts aspectes, de la dinàmica del Principat.

3. Una minorització més i més forta (prop dels dos terços dels habitants han nascut a fora de la Catalunya del Nord), que certs polítics voldrien dissimular amb la imposició del concepte de *neocatalans* / *nouveaux catalans*, a través d'operacions massives de comunicació (campanyes de premsa, recepcions oficials anuals dels nouvinguts, tant des dels ajuntaments com des del Consell General).

4. Una descatalanització creixent, amagada darrere la promoció d'una catalani-

Hi ha una manca d'estabilitat, una pèrdua d'empenta endògena, una minorització imparabile i una descatalanització creixent

tat edulcorada (cf. *infra*), que té el doble avantatge de permetre recusar l'acusació d'anticatalanisme i d'estar perfectament adaptada a lògiques d'espectacularització i de mercantilització. Aquest fenomen ha provocat fa poc una campanya cívica de la Federació d'Entitats.

5. L'emergència d'una nova problemàtica d'identitat en la qual la llengua perd la seva posició central i esdevé accessòria, si no marginal. Fa mig segle, els referents d'identitat van passar progressivament de l'ascendència i de la terra (lloc de naixement i arrelament predial) al coneixement i l'ús de la llengua. Amb la desaparició progressiva dels elements tradicionals (tradicions populars, alimentació, habitatge, endogàmia...), la llengua apareixia com un element unificador, i molts descatalanitzats van tornar així a l'aprenentatge de la llengua pairal. Es pot constatar avui l'emergència, amb el reforç dels mitjans de comunicació de massa, del discurs polític (més particularment del Consell General) i del món esportiu del rugbi (USAP i Dracs), d'una catalanitat essencialista edulcorada i instrumentalitzada que margina més o menys la llengua (fins a contaminar el rectorat de la Universitat).

Perspectives de futur

Cal ser positius: considerant la situació global, la substitució lingüística hauria de ser a hores d'ara gairebé total però, ben al contrari, es manté un nucli dur de catalanofonia. Si l'ús retrocedeix en els àmbits orals tradicionals, progressa en canvi en els àmbits d'ús escrit (la situació fa mig segle era un desconeixement generalitzat), encara que hi hagi, vista la presència hegemònica del francès, molta feina en perspectiva per millorar les coses. A diferència de moltes altres llengües minoritàries de l'Estat francès, la utilitat social i professional del català (potser en detriment de la seva funció cultural i d'identitat) s'imposa a poc a poc. Es manifesten també en una bona part de la població expectatives i demandes consegüents que podrien, si fossin preses en compte, impactar molt favorablement en la situació global: el 62,9% dels pares d'alumnes (EULCN) reclamen un ensenyament de català per als seus fills

>> **Pere Manzanares,**
de Ràdio Arrels.

(el 75,6% dels nadius i, cal subratllar-ho, el 52,8% dels que vénen de fora), i hi ha una demanda de fileres bilingües que oscil·la, segons els sectors escolars enquestats, tant per l'Administració com per l'Associació per a l'Ensenyament del Català, entre el 12,9% i el 66% (amb els percentatges més alts al Vallespir, una part del Riberal i les zones frontereres).

El moviment associatiu de lleialtat lingüística ha jugat el seu paper històric per evitar un desastre. Sembla que les col·lectivitats territorials –sota la pressió dels ciutadans, és clar– són ara les estructures més adients per ampliar el procés de salvaguarda i de recuperació. Es tracta doncs, en darrera instància, d'un problema de voluntat política, voluntat que malauradament encara té dificultats per afirmar-se plenament.

Domènec Bernardo és professor
de la Universitat de Perpinyà.

PER SABER-NE MÉS

PUIG MORENO, Gentil. «Enquestes sociolingüístiques a la Catalunya del Nord». *Aïnes Noves*, 1, març 2007 (Premses Universitàries de Perpinyà), p. 5-97.

<http://c3k.cat/blocs/observatori.html>

<http://www.mairie-perpignan.fr/sites/default/files/fichiers/pdf/charte-municipale-pour-langue-catalane.pdf>

<http://www.cg66.fr/202-charte-en-faveur-du-catalan.htm>

<http://www.federacio.cat/>

Cal ser positius: considerant la situació global, la substitució lingüística hauria de ser a hores d'ara gairebé total

>> Pere Verdaguer en el seu despatx, envoltat de les seves llibretes d'apunts i els retalls d'articles publicats que s'apilonen en diverses habitacions del seu domicili.

A l'espera d'una nova generació d'escriptors

Els escriptors més joves en la nostra llengua van començar fa més de deu anys

Pere Verdaguer va publicar la primera novel·la nord-catalana en la nostra llengua el 1966, i va impulsar l'eclosió d'una primera generació d'escriptors de narrativa en aquelles comarques. Quaranta anys després, Joan-Lluís Lluís i Joan-Daniel Bezsonoff s'integren amb normalitat dins el conjunt editorial de la literatura catalana, però no es veu cap indici dels escriptors que els haurien de succeir.

ESTEVE CARRERA > TEXT I FOTOS

Quan es van publicar les primeres novel·les nord-catalanes en català, a final dels 60 i principi dels 70, paradoxalment hi havia a la Catalunya del Nord molt poca gent preparada per llegir i escriure en la nostra llengua. Els anys 80 van veure, malgrat tot, l'eclosió d'una bona colla d'escriptors i escriptores, que van coincidir amb l'empenta de l'ensenyament del català. Paral·lelament, però, aquests últims 40 anys també han significat un retrocés evident de l'ús social del català a les comarques del nord, i l'aparent normalitat d'un parell d'autors amaga l'absència preocupant de noves generacions d'escriptors nord-catalans.

El primer novel·lista

Tot i que no es noti gaire en la seva obra, la primera novel·la nord-catalana la va escriure un banyolí, Pere Verdaguer. No es nota gaire perquè quan va passar la ratlla amb l'onada de la retirada només tenia deu anys, i perquè

per regla general totes les seves novel·les estan ambientades a la Catalunya del Nord. Però encara avui ell mateix admet que aquella onada va significar molt per a la situació del català a la Catalunya del Nord: «El fet que arribés aquí un gruix de població amb la llengua més dominada i funcional va ser important», diu Verdaguer. I l'exemple més concret de tot plegat és ell mateix. No només perquè va publicar el 1966 la primera novel·la en català de la Catalunya del Nord, *El Cronomòbil*, sinó perquè va ser i continua essent un activista de la llengua i de l'escriptura en aquelles comarques. No es va limitar a escriure la primera novel·la nord-catalana en la nostra llengua –i les més de quinze obres de narrativa que ha anat escrivint a continuació els anys següents–, sinó que ha publicat i continua publicant articles als diaris locals, és autor de gramàtiques, diccionaris i estudis de llengua, que el fan avui un dels millors coneixedors del rossellonès i de la literatura en aquelles terres, i, sobretot, va formar part del nucli de gent que van contribuir a crear el substrat perquè apareguessin nous escriptors.

***El Cronomòbil* (1966) va ser la primera novel·la nord-catalana**

«Pràcticament ningú havia fet l'esforç d'aprendre el català seriosament. Quan vam començar la Universitat Catalana d'Estiu el 1969, ens vam adonar que no hi havia ningú a la Catalunya del Nord capaç de corregir textos en català perquè es poguessin publicar a diaris o revistes», diu Verdaguer.

Després de moure fils i contactes amb l'IEC, un matrimoni figuerenc –«els Fortiana, marit i muller», recorda Pere Verdaguer– es van encarregar durant uns anys de pujar cap a la capital del Rosselló per donar quatre hores de classe cada dissabte. Hi van assistir una trentena d'estudiants, molts d'ells ensenyants, i no va ser en va, ja que entre aquests hi havia Jordi Carbonell, que va obtenir el 1978 el premi Sant Jordi amb l'obra *Un home qualsevol*. «Jordi Carbonell era molt bon alumne», recorda Verdaguer.

L'onada dels anys 80

Del caliu i les ganes d'aquells anys en va sorgir la fornada dels escriptors nord-catalans dels anys setanta i vuitanta. El 1983, en un suplement especial de la revista *Sant Joan i Barres* titulat «La realitat nord-catalana a la narrativa actual», Miquela Valls analitzava l'obra de cinc autors que van personificar aquella onada: Pere Verdaguer, el més prolífic, Jordi Carbonell, Renada Laura Portet, Josiana Duhalde-Cabanas i Joan Tocabens. Si hi afegim les incursions narratives d'alguns autors que s'han dedicat més específicament a la poesia, com Jordi Pere Cerdà, Patrick Gifreu o Jep Gouzy, tindríem pràcticament la totalitat de la producció novel·lística nord-catalana, abans de l'arribada dels «joves» a final dels 90 i principi dels anys 2000, amb Joan-Lluís Lluís i Joan Daniel Bezsonoff. Tots dos tenen arrels a les comarques de Girona, tot i que aquestes no apareixen gaire a les seves obres. Només en el seu últim llibre, *Xocolata desfeta*, Joan-Lluís Lluís fa referència a Cassà de la Selva, «com a homenatge al poble on anava a estiu», explica l'autor. Joan-Daniel Bezsonoff, a *Un país de butxaca*, també recorda que els seus avantpassats venien de Sant Llorenç de la Muga i insisteix en el paper que van jugar les seves visites freqüents a Girona per descobrir «una catalanitat moderna i emprenedora». Bezsonoff i Lluís són sense cap mena de dubte els que han

aconseguit inserir-se en la normalitat de la literatura catalana com a escriptors a seques i sense necessitat de dur l'etiqueta d'«escriptors nord-catalans». El ressò i la visibilitat que han obtingut als mitjans de comunicació del Principat supera àmpliament els límits nord-catalans que caracteritzaven els seus predecessors.

El repte d'avui, però, és saber si aquesta «normalitat» tindrà continuïtat, cosa que no està gens clara. I és que des dels anys 60 i l'activisme literari de Pere Verdaguer fins a les novel·les de Bezsonoff i Lluís, l'ús social de la llengua a les comarques de la Catalunya del Nord ha patit un retrocés constant. Ens trobem amb aquesta contradicció: mai a Catalunya Nord hi ha hagut tanta gent com avui formada per llegir i escriure en català, gràcies a les generacions d'alumnes que han anat sortint de les escoles catalanes, de les classes bilingües de l'ensenyament públic o de la Universitat de Perpinyà, però paradoxalment mai s'hi ha parlat tan poc el català. Més contradiccions? Mai hi ha hagut potser tanta gent com avui que se

>> Joan-Daniel Bezsonoff en una de les seves visites a la Llibreria 22 de Girona.

>> Joan-Lluís Lluís.

Fa quaranta anys, pràcticament ningú havia fet l'esforç d'aprendre el català seriosament

>> **Joan Tocabens, al menjador de casa seva, al Pertús.**

senti i es reivindiqui com a catalana (només cal assistir a un partit de rugbi de la USAP per observar-ho), però aquesta catalanitat s'expressa cada vegada més en francès i en detriment de l'ús de la nostra llengua.

L'absència de relleu

«La situació de l'escriptor a la Catalunya del Nord resta molt problemàtica», diu Pere Verdaguer, que continua incansablement publicant comentaris lingüístics als diaris del Rosselló, però que veu com li han anat reduint l'espai i la periodicitat dels seus articles. «Sem els últims i sembla que al darrere nostre és el desert. És molt preocupant, perquè una societat que no té escriptors no és una societat», puntualitza Joan-Lluís Lluís, que si bé admet que avui hi ha més gent que ha après el català al nord de l'Albera, també hi ha molt poca gent que el parli.

Comparteix la mateixa anàlisi Joan-Daniel Bezsonoff, que pensa que l'absència de relleu que es veu ara és el reflex del país: «Per als joves d'avui a Catalunya Nord la llengua catalana és cada cop menys visible; és complicat. També hem d'admetre que tant jo com el Joan-Lluís sem gent de llibres. Vam néixer sense Internet. Els joves d'avui tenen altres sol·licitacions», diu Bezsonoff.

Però plantejar inquietuds sobre una nova generació d'escriptors nord-catalans que no es veu venir per enlloc no ens ha d'amargar el goig de tenir avui dues o tres generacions d'escriptors en actiu en aquelles terres. L'iniciador i l'impulsor, Pere Verdaguer, segueix iniciant molts lectors al català amb els seus articles a la premsa del Rosselló; té en projecte la publicació de reculls de textos que han anat sortint en diaris –del nord i del sud– al llarg de tots aquests anys. I en les llibretes apilonades que omplen di-

Entrevista a Joan-Miquel Touron, gerent de la Llibreria Catalana de Perpinyà

Joan Miquel Touron és originari de Vinçà, a la comarca del Conflent, i es cuida des de fa uns trenta anys de la Llibreria Catalana de Perpinyà (primer sota una estructura associativa i després com a comerç). Situada a la plaça Joan Payrà de la capital rossellonesa, la Llibreria Catalana no és una botiga qualsevol: també és un lloc de trobada i tertúlies espontànies entre nord-catalans i visitants del sud de l'Albera. A final del 2010, un conflicte jurídic amb el propietari del local va amenaçar la continuïtat de la llibreria i va provocar una àmplia cadena de solidaritat a través de les xarxes socials, amb missatges de suport d'arreu dels Països Catalans.

–Les dificultats econòmiques de la Llibreria Catalana de Perpinyà s'han resolt?

–En el nostre cas, el problema de lloguer que vam tenir s'ha resolt, però continua sent un problema general. Ens afecta com va afectar les llibreries Les Voltes a Girona, Ona a Barcelona, o Pam de Nas a París. No m'estranya que siguin aquestes llibreries genuïnament catalanes les que tenen dificultats. El que volen els propietaris quan lloguen un local són franquícies, i les petites llibreries independents tenen moltes dificultats per viure. Alguns diuen que la petita llibreria independent està acabada. El que passa és que hi ha certs llibres que a les grans superfícies, tipus FNAC o El Corte Inglés, no els tenen, i que només podem trobar en petites llibreries independents. Anem cap a una cultura uniformitzada i seleccionada pels diners. L'escriptor que no porta prou diners no interessa. A part d'això, el que tenim ara, com tots els comerços de Perpinyà, és que notem la crisi, com al sud. La gent té despeses fixes, com el mòbil,

la gasolina del cotxe...; tots ho tenim tot a casa, i una de les coses sobre les quals fem estalvis són els llibres.

–Quin és el perfil del nord-català que entra aquí?

–Contràriament a les llibreries del Principat, el que venem més en aquesta llibreria són assajos. Al sud es compra més literatura i aquí més assaig; els nord-catalans vénen a cercar a la Llibreria Catalana el que han perdut de la llur catalanitat. En primer lloc la llengua: diccionaris, gramàtiques, etc.; i com que a casa ja no fan cuina catalana, doncs vénen a buscar llibre de cuina catalana aquí; després es pregunten qui són, d'on vénen, i per això venem llibres d'història, etc. Són lectors que conservaran els hàbits de llegir llibres en francès, o literatura americana traduïda en francès, però que vénen a la Llibreria Catalana a cercar aquests llibres que els permeten de recuperar una catalanitat en perdicció.

–I de gironins també en vénen, en aquesta llibreria?

–Venen sobretot per curiositat. El que hem vist enguany és que per Sant Jordi va venir molta gent del Principat a les llibreries en general de Perpinyà, i en aquesta concretament. Van pujar el dissabte per fer Sant Jordi a Perpinyà, malauradament va ploure, no es va poder fer res i aquesta gent va anar a les llibreries. No cal pas esperar que la gent de Girona vingui aquí per comprar llibres que tenen allà, però miren amb curiositat el que poden trobar aquí. En general, són gent que coneixen els autors d'aquí, que els han vist a la televisió. Coneixen evidentment en Pere Codonyan perquè l'han vist a TV3, però també en Bezsonoff, o en Joan-Lluís Lluís. Paral·lelament, jo a nivell pro-

verses habitacions del seu pis va reunint un valuós material sobre la variant rossellonesa que també s'haurà de publicar un dia o altre, si no es decideix abans per una ampliació del reeixit *Diccionari de renecs i paraulotes* que va treure el 1999. Joan-Lluís Lluís no ens anuncia cap novetat abans del 2012, però Joan-Daniel Bezsonoff preveu presentar a partir del setembre d'enguany una novel·la que es podria titular «Melancolia dels oficials» i que, segons avança, serà una continuació de *La presonera d'Alger*, que va publicar el 2002 i que s'ambienta en les últimes guerres colonials franceses.

L'esperança dels joves?

I entre les generacions de Verdaguer, per una banda, i Bezsonoff i Lluís, per l'altra, també hi ha escriptors nord-catalans com Joan Tocabens que continuen al peu del

canó. A mitjan dels 80, va ser el primer que va introduir sense por els trets dialectals del rossellonès a les seves novel·les. Des del seu poble del Pertús, i per les seves arrels empordaneses, és també el que ha tractat més fàcilment del veïnatge amb el sud de l'Albera. La seva última novel·la, *La capella embruixada*, va ser publicada el 2010 i ja té començada la següent. Però Tocabens, tot i que admet que el futur dels escriptors nord-catalans és incert, també és dels que volen creure que no tot està perdut. Subratlla que en la Nit de Sant Jordi d'enguany, la nit literària organitzada per Òmnium Cultural de Catalunya Nord, es van presentar i premiar molts joves: joves alumnes de col·legi i d'instituts. «Hem d'esperar quatre o cinc anys per veure què sortirà d'aquest joves. Tinc esperança», diu Joan Tocabens.

Esteve Carrera és periodista.

>> **Joan-Miquel Tournon,**
a la Llibreria Catalana
de Perpinyà, situada a
la plaça Joan Payrà.

retrobar la seva cultura i la seva cuina, és a dir, restaurants que facin peus de porc, escudella, la cuina que han menjat aquí fa anys amb la família. Com més la cultura catalana s'enforteix al nord, més baixen regularment al sud; no pas forçosament per comprar quelcom, senzillament per passar un cap de setmana. Ho vam veure amb

fessional treball cada vegada més amb les comarques de Girona, perquè gran part de les distribuïdores han marxat de Barcelona, on era massa car, i s'han instal·lat a les comarques de Girona; Àgora, per exemple, és a Santa Coloma de Farners... Em va bé, evidentment, perquè m'és més fàcil baixar a Girona que no pas anar a Barcelona. També hi ha molta gent d'aquí que va cap al sud.

–Què hi van a buscar?

–El cap de setmana cal veure la quantitat de gent d'aquí que va cap a les comarques de Girona. Jo també ho faig. Cal pensar que la uniformització fa que els nostres restaurants aquí, a la Catalunya del Nord, siguin cada cop més internacionals. Per ser universal, la cultura francesa ha neutralitzat la seva cultura. Ja no hi ha res de típicament francès, de tant com volen ser universals. Els restaurants d'aquí fan cuina que podem trobar a Anglaterra o a Estats Units. Per això la gent del Rosselló que va al sud també hi va per

el partit de l'USAP a Barcelona: 35.000 persones van anar cap al sud i molts van passar-hi el cap de setmana.

–Recentment heu renovat el web de la Llibreria Catalana i heu engegat la venda en línia. Això representa un nou mercat?

–A través el web com a mínim saben que existim. Més que comprar, permet a la gent de contactar-nos per demanar-nos coses. Fins i tot pot ser un llibre en francès.

–El moviment associatiu nord-català parla d'un retrocés del català a la Catalunya del Nord. També ho veu així?

–Hi va haver molt d'interès pel català i es van desenvolupar moltes coses aquí els anys 80 i 90; d'ençà dels anys 2000, en canvi, veiem desinterès. La gent encara hi és, però hi ha una baixada d'interès.

Esteve Carrera és periodista.

>> Joan-Miquel Touron
a la Llibreria Catalana.

Publicar nord enllà

Les publicacions i les editorials a la Catalunya del Nord

A banda d'aquells que treballen assíduament en la cultura catalana, pocs saben que la Catalunya del Nord va ser, durant el segle XIX i bona part del segle XX, un dels territoris catalans que va tenir un major nombre de revistes i publicacions locals, com també, i sobretot, d'impremtes i impressors de qualitat.

ÒSCAR JANÉ > TEXT

MARÇAL MOLAS > FOTOS

La davallada que es va produir posteriorment va tenir a veure amb la centralització de les empreses i les eines editorials, al ritme de l'Estat francès. Tanmateix, mentre que les revistes associatives i els erudits han aixecat sempre la mà en aquest territori, les editorials que ho han fet han estat menys nombroses. Per això va caldre esperar les editorials militants, amb caire associatiu, ja els anys vuitanta, per consolidar part del moviment catalanista hereu dels anys seixanta i setanta. Mentre uns feren ràdios i escoles, uns altres apostaren per l'edició de llibres.

El pes històric dels impressors i les revistes

L'escriptor, l'editor, les lletres en general necessiten un pont entre allò que s'ha projectat i es llegeix. Aquesta és la tasca dels impressors. Són l'essència de la força d'una cultura, d'una tradició, de la difusió a ulls dels lectors. El Rosselló ha estat du-

rant segles un dels centres neuràlgics de l'edició catalana. «Els impressors perpinyanencs, i la seva contribució a la profusió de la impremta, ens han permès veure, segles després, que la paraula fixada en les pàgines ha estat un element magnífic per conèixer i expressar les idees, els textos i l'evolució històrica i cultural "a la fidelíssima vila de Perpinyà". Així, aquesta vitalitat l'hem constatat a partir de veure l'increment d'impressors i de títols. I ens hem fixat també en la relació de la impremta i les necessitats culturals». Així va definir la filòloga Mercè Comas el rol de la impremta rossellonesa fins al segle XIX («La vitalitat de la impremta a Perpinyà del segle XVI al segle XIX: de Rosenbach a Alzina», *Mirmanda*, 2, p. 77-85).

L'altre element clau són les revistes. Aquestes sorgeixen tot sovint d'un àmbit erudit i de cultura. En aquest sentit, poques van ser les institucions i revistes que, des de final del segle XIX, apostaren per la llengua catalana en la seves pàgines. Entre els escrits apareguts al butlletí de la Societat

La Catalunya del Nord va ser un dels territoris que va tenir un major nombre de revistes i publicacions locals al segle XIX i bona part del segle XX

>> *Entrada de la Llibreria Catalana de Perpinyà.*

Agrícola, Científica i Literària dels Pirineus Orientals (BSASLPO) o les publicacions de la Societat d'Estudis Catalans, cal destacar el valor de revistes com *La Clavellina*, *La Veu del Canigó*, *Tramontane* o *Ruscino*. En totes hi predominava el francès, però van evidenciar que la cultura catalana del nord del país era rica, i gaudia de moltes inquietuds entre les persones que feien recerca, aquelles que simplement escrivien o es movien per una mena de literatura artística. S'hi projectaven elements de la cultura nord-catalana, de les seves lletres, però també de moltes altres branques. Autors com Josep Sebastià Pons o Aristides Maillol van trobar en aquestes publicacions locals, fins a mitjan segle XX, un altaveu indirecte.

La tradició impressora va anar minvant al llarg del darrer segle, la llengua catalana no va aconseguir fer-se un lloc principal o destacat –com sí que va succeir al Principat en alguns cercles culturals–, però la força de la difusió escrita va persistir fins després de la Segona Guerra Mundial. Per tant, hi havia un públic, uns lectors, uns

intermediaris, un circuit natural: la cultura catalana, escrita en llengua pròpia o no, era latent i era més o menys transmesa entre les elits, com també la cultura popular ha estat present des de les activitats més festives i lúdiques fins a les tradicions més religioses o socials.

Un incís es produí, però, els anys trenta amb la posada en marxa del grup *Nosstra Terra*, de la mà d'Alfons Mias. Aquesta entitat, clarament catalanista, apostava per l'activitat política, i alhora elaborava un butlletí que, pel seu caire monogràfic, es traduïa en publicacions temàtiques. La postguerra i els seus efectes més immediats van desarmar aquesta entitat i també part de les publicacions del territori. El trauma de la guerra, en tots els sentits, provocà un daltabaix en la producció i la promoció de les publicacions nord-catalanes durant un temps. Va caldre esperar els diferents moviments de final dels anys cinquanta i seixanta per veure aparèixer nous corrents i noves fórmules editorials a la Catalunya del Nord.

Durant molt de temps les llibreries més importants del país van exercir de pol d'atracció dels qui cercaven lectures sense censura venint des del Sud

Les publicacions, entre la tradició i la militància

El 1951, l'historiador i arqueòleg Pierre Ponsich, la també arqueòloga Any de Pous i l'historiador de l'art Marcel Durliat van crear la revista *Etudes Roussillonnaises* (*Revue d'Histoire et d'Archéologie Méditerranéennes*). Aquesta publicació, encara viva actualment (amb dos períodes: 1951-1960, i de 1987 fins avui), va ser un pou per a la difusió de la recerca rossellonesa especialitzada, i sobretot va servir de punt de trobada entre especialistes catalans. El mateix Ponsich creà uns anys més tard, el 1958, la revista *CERCA* (*Centre d'Estudis i Recerques Catalanes d'Arxiu*), amb el director dels Arxius Departamentals Jean-Gabriel Gigot, publicació que subsistí fins al 1968.

A partir d'aquí, la qüestió política entrà en escena, essencialment la cultura marxista: tendències, agrupacions, partits polítics, exiliats d'antiga i nova fornada van fer un pas endavant i feren emergir una cultura tradicional, lingüística i política viva, però també en conflicte. N'és un exemple *Terra Nostra*, que va ser fundada com a revista escolar el 1965. Al seu darrere hi havia Ramon Gual, fill d'exiliats (refugiats) de la Guerra Civil Espanyola. Des de ben petit vinculat al Conflent, va ser professor de castellà i

posteriorment de català, s'introduí en el món polític d'esquerreres i catalanista i va promoure aquesta publicació des d'Illa de Conflent. Amb el temps, *Terra Nostra*, de manera autònoma o, tot sovint, des dels anys vuitanta, lligada a l'Institut Català de Recerca en Ciències Socials, va anar adquirint més pes i es va convertir també en un segell editorial.

Cal emmarcar aquesta tendència dins el moviment de la Universitat Catalana d'Estiu –creada pel Grup Rossellonès d'Estudis Catalans i pel Grup Cultural de la Joventut Catalana–, que era un punt de trobada d'idearis polítics i culturals, on es contraposaven formes militants i associatives per donar vida a un catalanisme –poc lingüístic, fins al moment– a la Catalunya del Nord. La participació dels nous arribats del Principat i l'evolució tradicional de les elits septentrionals van evidenciar punts en comú, però també certs desencontres. A partir d'aquell moment, la tasca editorial la promovien les associacions militants, mentre que la feina principal de difusió es feia tant a les trobades socials i polítiques (com a Prada) com a les llibreries més importants del país, que durant molt de temps van exercir de pol d'atracció dels qui cercaven lectures sense censura venint des del Sud, com també de promoció d'una nova gene-

Trabucaire

Amb Edicions del Trabucaire va emergir una editorial dedicada a la difusió de la història, la sociologia, la creació literària i l'art, tot sovint en llengua catalana

ració rossellonesa que volia redescobrir la seva cultura. Era el cas de les llibreries de Jordi-Pere Cerdà, la Librairie de Catalogne, o de Rive Gauche i Torcatis (posteriorment Coste-Torcatis). La universitat de Perpinyà esdevingué a poc a poc més important, i va adquirir drets i nous impulsos, des d'on es van traduir els malentesos en l'àmbit catalanista i també es va marcar distància entre l'ofici funcional francès i el català. D'una primera etapa dels anys setanta destaca la revista *Aïnes* (1974-1978), creada per Joan Borrell i per Jordi Estivill, i, posteriorment, les Publicacions de la Universitat de Perpinyà, que van seguir el model lògic de les universitats franceses.

Les edicions d'un nou mil·lenni, entre la subsistència i la qualitat

Durant els anys vuitanta, la militància més extremista es va anar reubicant –institucionalitzant, fins i tot–. Molts van situar-se dins l'Administració, mentre els qui van continuar en el món associatiu van incidir en la promoció de la cultura catalana. Aquesta via, important i fonamental durant un període, també ha estat un problema per permetre la professionalització de les iniciatives editorials del país.

Per damunt de totes les editorials destaca Edicions del Trabucaire, fundada el 1985 per Robert Avril i Maria Àngels Falguès i dedicada a la difusió de la història, la sociologia, la creació literària i l'art, tot sovint en llengua catalana –perquè el francès, tot i que minoritari en un primer moment, hi ha anat agafant més volada els darrers anys, segurament per raons de difusió, per la realitat nord-catalana, i també per l'assoliment de subvencions regionals i estatals.

Cal tenir en compte què entenem com una entitat del territori: la que toca i incideix directament sobre temes del territori, en una llengua pròpia o no, o només la que es produeix des del mateix país. En aquest sentit, es podria evocar vagament el rol d'algunes editorials llenguadocianes o de la regió Llenguadoc-Rosselló, però sobretot d'editorials tolosanes, com Privat.

Altrament, destaquen editorials com Les Publications de l'Olivier, Mare Nostrum, L'Agence-Presse, Cap Béar Editions, TDO

Editions, Balzac Editeur, Les Presses Littéraires, les Editions Talaia, etc.; com també les publicacions mateixes de diversos ajuntaments, institucions locals, el Consell General dels Pirineus Orientals o entitats culturals. La majoria de les editorials funcionen amb una gran varietat de línies, si bé l'art ha tingut un pes destacat en aquest territori. Però segurament Mare Nostrum seria la que prova de seguir una trajectòria més professional, amb una línia concreta i un finançament privat. Potser caldria trobar aquí les raons per les quals els autors amb més projecció en català acaben publicant a Barcelona: per una banda, per manca d'editorials potents al Nord; per l'altra, per una lògica de país. Seria el cas de Joan-Lluís Lluís a La Magrana, Renada-Laura Portet a Destino o Joan-Daniel Bezsonoff a Empúries. És probable que la crisi o la necessària professionalització postmilitant faci resituar o agrupar certes tendències.

Pel que fa a la llengua, la majoria de les editorials i revistes són monolingües en francès, algunes són bilingües i en pocs casos es troben edicions asimètricament bilingües, encara menys on el català pugui ser majoritari. Les llibreries han mutat, i el gruix es reparteix entre Torcatis i Privat. Les llibreries especialitzades han anat tancant portes, mentre subsisteix de manera més voluntària i militant la Llibreria Catalana.

En aquest context nord-català actual, les revistes segueixen tenint un pes específic, tant des d'un punt de vista popular o periodístic (*Terres Catalanes*, *Cap Catalogne*, o *La Semaine du Roussillon* i *L'Indépendant Catalan*) com a partir d'una qualitat cultural més elaborada. Aquest seria el cas de la ja mencionada *Etudes Roussillonnaises*, la renovada *Aïnes Noves* o altres de caire universitari. A banda, destaca una línia que alguns anomenarien transfronterera i que, senzillament, s'estén per un espai nord-català natural, de Figueres a Perpinyà, on la revista *Mirmanda* representa una nova generació i, alhora, dóna suport a una nova aposta en aquest àmbit editorial (amb l'Editorial Afers), fent esclatar realment el territori editorial amb col·laboracions que van de Perpinyà a Catarroja.

Oscar Jané és director de la revista *Mirmanda*.

Les llibreries especialitzades han anat tancant portes, mentre subsisteix de manera més voluntària i militant la Llibreria Catalana

>> Muntatge publicitari del Teatre de l'Arxipèlag.

El teatre català a la Catalunya del Nord

Un eix cultural vertebrador de la llengua catalana

De les obres exclusivament populars a l'intent de promoure un públic teatral culte en la nostra llengua

CRISTINA BADOSA MONT > TEXT

Per entendre la dinàmica teatral a Catalunya del Nord s'han de tenir en compte diferents realitats que no són les mateixes que condicionen el teatre d'arreu de les terres catalanes. En primer lloc ens trobem amb un teatre amateur i popular en català, o més ben dit en variant rossellonesa i en clau local, que fins en les circumstàncies més adverses s'ha mantingut amb més o menys vitalitat, amb un èxit de públic comparable al que podem trobar en qualsevol poble o vila catalans. D'altra banda tenim un teatre culte, majoritàriament en francès, que al segle passat era freqüentat sobretot per la burgesia perpinyanesa i que actualment és també el teatre del sector intel·lectual, dels professionals liberals i dels estudiants universitaris. S'han de destacar les dues grans excepcions: Josep Sebastià Pons i, sobretot, Jordi Pere Cerdà, que mobilitzen tots dos públics, sigui en català o en la seva traducció francesa. Pere Verdaguer dona algunes claus per entendre la baixa recepció del teatre català provinent de Catalunya tant per part del públic nord-català com del francès: l'estranyesa d'unes formes catalanes que no són les parlades al Rosselló, la situació de diglòssia d'aquesta variant i finalment el domini del francès com a llengua de cultura. Un altre factor que crea inèrcies difícils de canviar l'apunta Domènec Reixach, encarregat des del 2009 de posar en funcionament

el gran projecte del Teatre de l'Arxipèlag: el trencament de la transmissió del català oral després de la Segona Guerra Mundial, motivat pel desig d'integrar-se al país, per necessitats de mobilitat laboral. Un fet a tenir també en compte és la identitat, que, així com a Catalunya i bona part de la resta de terres catalanes passa per la consciència i la voluntat, i es vehicula necessàriament a través de la llengua, a Catalunya del Nord és majoritàriament un sentiment que es caracteritza per la necessitat de diferenciar-se, de pertànyer a un lloc, a unes arrels, no forçosament a través de l'idioma, i que en els casos més essencialistes té un regust particularista i regionalista que ens remet directament a *La tradició catalana*, del bisbe Torras i Bages. Finalment, la defensa que a França es fa de tot allò que és francès, amb l'exclusió, encara, no només del català i de les altres dites llengües i cultures regionals, sinó també, massa sovint, de les llengües i cultures estrangeres, limita el camp d'acció. Malgrat totes aquestes circumstàncies podem trobar un teatre amateur en català rossellonès, hereu de l'antic teatre popular.

Es pot pensar que aquest teatre d'amateurs té un interès molt relatiu; tanmateix, des de fa més d'un segle ha estat i encara és l'únic teatre en català a Catalunya del Nord. I és sobretot gràcies a aquest teatre amateur que tenim les obres de Josep Sebastià Pons, que les va escriure per encàrrec, encara que

El teatre amateur en català va contribuir a donar cos a les obres de Josep Sebastià Pons i de Jordi Pere Cerdà

portat pel desig de retrobar l'esperit col·lectiu, l'univers imaginari i popular. I el teatre amateur és també el que gira entorn del teatre de Jordi Pere Cerdà, fins al punt que ha escrit algunes de les seves obres condicionat per la disponibilitat dels actors: la tria de personatges exclusivament femenins a *Quatre dones i el sol* s'explica per la poca disponibilitat dels homes del grup teatral.

Teatre popular i teatre amateur

Sense ànim de traçar una història del teatre en català a Catalunya del Nord –cosa que d'altra banda ha fet i continua fent, amb constància i coneixement, Pere Verdaguer–, per poder entendre el caràcter popular del teatre que actualment es practica en aquestes terres cal fer un breu esment del seu origen, que s'ha de cercar en el teatre religiós d'arrel popular. Malgrat que amb el temps la tradició religiosa es va anar desfibrant, aquest teatre es va revifar en bona part gràcies a la recuperació dels pessebres, primer per part de Josep Bonafont, un dels principals representants de la primera Renaixença rossellonesa, i ja després per la voluntat d'Esteve Albert i la creació a Elna del grup Pirene, que va tenir els seus seguidors i continuadors en Jordi Barre i Miquel Perpinyà. Carles Grandó obrí la via a un teatre costumista, més construït, que s'ha prolongat fins als nostres dies seguint el fil de Llúcia Bartra a Illa de Tet, i de l'escultor Gustau Violet, que va crear la companyia Els Farriolets a Ceret, el 1938, amb Edmon Brazès. La capital del Vallespir va ser al llarg del segle xx un dels centres teatrals més interessants i productius de Catalunya del Nord: el Grup Artístic i Folkloric Amateur Ceretenc (GAFAC) va portar a l'escena el primer sàinet escrit i dirigit per Pere Guisset el 1936. La majoria de les obres posteriors de Guisset van ser representades pel grup Font Freda, animat per Renat Botet. Després de la Segona Guerra Mundial, el grup dels Tréteaux i Albert Bausil tingueren un gran èxit de públic a Perpinyà amb la revista musical en francès i català, exemple excel·lent de diglòssia. D'altra banda, a Millars, Josep Tolzà i el grup Força Real van desenvolupar un teatre social que encara es manté, tot i que ha perdut la força de denúncia dels anys setanta, una època

MARÇAL MOLAS

>> *Estat actual del Teatre de l'Arxipèlag.*

en què altres grups, com el de Sant Andreu de Francesc Manent i l'Agram a Ribesaltes, renovaven l'escena rossellonesa amb noves aportacions, en especial aquest darrer, encapçalat pels germans Figuerola, que van introduir la comèdia musical. Finalment cal fer esment de l'espectacle històric *Els angels de la terra* i la saga dels Reis de Mallorca, que a final dels anys vuitanta i principi dels noranta van conrear amb gran èxit de públic Joan Tocabens, Jordi Barre i Jean-Pierre Lacombe-Massot. D'aquests grups històrics només en perduren dos. El primer que es manté és el grup Ultrera de Sureda, creat el 1971 pels germans Gilbert i Jaume Llong, que escriuen en dialecte rossellonès fonètic. A principi de juny d'enguany s'ha celebrat els quaranta anys d'existència del grup amb la representació de l'obra *Del testament d'en Fortuné*, de Jaume Llong. L'altre grup que està en actiu és el de Font Freda, amb l'adaptació de textos de *Dinamita*, d'El Tricicle. Com al segle passat, Ceret continua essent un dels centres del teatre amateur; des del 2008 acull cada principi d'octubre els Rencontres de Théâtre Amateur, amb un nombre remarcable d'obres en català. I el març d'enguany va tenir lloc la Primera Trobada de Teatre Transfronterer de Ceret, que va reunir grups teatrals de liceus i instituts de secundària de Ceret, de Bellpuig d'Urgell i de Perpinyà.

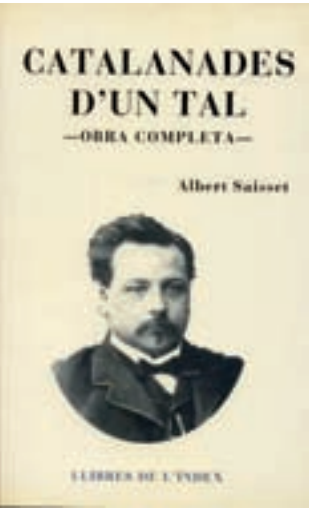

El Teatre de l'Arxipèlag ha de crear les condicions que facin de la llengua catalana la llengua dels escenaris

>> Gerard Jacquet i Norbert Narach van escriure una peça bilingüe català-francès, *Un fil i una canya* (2006).

>> Albert Saisset va posar en voga les catalanades.

Finalment, una experiència teatral interessant és la del grup Tres Estelles, dirigit per Daniel Aspe, que han compaginat les dues fonts teatrals de Catalunya del Nord: d'una banda, la tradició clàssica francesa, amb l'adaptació d'obres de Molière (*Tartuffe*, *Le Misanthrope*, *L'Avare*, *Le Bourgeois gentilhomme*) a la salsa d'Escaró, és a dir, transformant-les a la manera de fer i parlar de la gent del poble, però vestits d'època, i de l'altra, la recuperació de la tradició i la memòria locals. Tot va començar amb els aplecs de miners i les seves famílies del Vallespir i del Conflent, que se celebren els primers dissabte i diumenge de juliol. En una d'aquestes trobades van tenir la pensada de treballar la memòria de la mina, que els va portar a fer recerques als Arxius Departamentals sobre fets esdevinguts a principi del segle xx, i a partir d'anècdotes de la vida quotidiana que els portaven a la narració de les epopeies, de les revoltes i vagues de les mines del Conflent i d'Escaró, van fer aparèixer en escena els minaires i les seves dones, els gendarmes, el propietari de les mines, amb la intenció de fer riure i també de recordar uns fets que encara commouen. Ramon Gual va posar al dia les cançons dels minaires i va produir una gran emoció entre el públic. Es tracta d'un teatre popular dels més genuïns, autogestionat, on es reparteixen els papers que trien, els memoritzen i els interpreten amb la més gran naturalitat; la majoria dels actors amb prou feines tenen el batxillerat, i fan servir la variant rossellonesa, rescatant mots oblidats, fent-la atractiva. El 2008 van fer la primera representació d'*On ha fugit el tren?*, una obra musical a partir d'una idea original del grup de l'Agram. El tren esmentat al títol és el Tren Groc, que segueix el camí de les mines de ferro del Conflent, avui tancades o reconvertides en museu.

La tradició de la catalanada i del monòleg

Els monòlegs o peces curtes protagonitzades per un o dos personatges han tingut també una recepció prou important. Al segle XIX Albert Saisset, *Un Tal*, va posar en voga les catalanades. Dos elements van contribuir a la seva popularitat: d'una banda, eren el testimoni d'una societat rossellonesa; de l'altra, proposaven una grafia «fonètica»,

clarament afrancesada, un català oral. Saisset va recollir amb humor els costums i tipus de l'època. Albert Janicot en fou el deixeble, amb la creació dels personatges d'en Parota i en Jacota. Entre la tradició del monòleg i el *chansonnier*, cal destacar Joan Cayrol, que creà el personatge de l'amic Vicenç i fou lletrista del Fanal Sant Vicenç, un grup que treballà el teatre de varietats i que tingué com a principals animadors Jordi Barre i la família Bauby. Altres experiències més recents han estat protagonitzades per Gerard Jacquet i Norbert Narach, que el 2006 van escriure una peça bilingüe català-francès, *Un fil i una canya*, on, en un bar de poble, entre un aperitiu d'absenta i de cervesa, i a la manera dels Tréteaux, els actors comenten l'actualitat, representen una catalanada, fan una cançó. El 1992 Gerard Jacquet ja havia fet una incursió molt interessant en el gènere amb dues gravacions de les millors *Catalanades d'Un Tal*, d'Albert Saisset, on donava veu a més de vint-i-set personatges, entre dones, homes i bèsties. Davant la seva bona acollida, el 1997 va fer una altra gravació amb històries creades per ell o anècdotes recollides als pobles de la plana del Rosselló, acudits de tots coneguts que, gràcies a la seva capacitat de fabulació, a la utilització de diferents graus dialectals i a les seves qualitats interpretatives per parodiar les diferents veus, Jacquet converteix en breus narracions plenes de picant i d'un humor rabelaisià. A diferència de les catalanades, en general moralitzadores, les bertranades del Rosselló tenen un to més col·loquial i més proper al públic, per la seva gran llibertat i també pel realisme de les situacions.

El teatre professional i el Teatre de l'Arxipèlag

En aquest panorama, amb gairebé un únic teatre en català que té arrels populars profundes i un teatre francès culte, el 2009 es va llançar el projecte del Teatre de l'Arxipèlag, que va més enllà de la mera construcció d'un teatre, perquè va lligat a la creació d'un públic i de les condicions que facin de la llengua catalana la llengua dels escenaris, amb l'acceptació no només dels aficionats vinguts de les comarques gironines sinó també del públic català (parlant o no) de Catalunya del Nord.

La capital del Vallespir va ser al llarg del segle xx un dels centres teatrals més interessants de la Catalunya del Nord

És un objectiu certament ambiciós, però que Domènec Reixach considera ineludible, tot i que és perfectament conscient de les seves dificultats. Amb la fita del 10 d'octubre com a data d'inauguració, la seva activitat com a director del Teatre de l'Arxipèlag abraça tots els fronts. D'una banda, rep una mitjana de seixanta propostes diàries de produccions de companyies de teatre, dansa i circ. De l'altra, vol atraure el públic que ja hi ha en l'àmbit local, el públic gironí que encara no té l'hàbit de desplaçar-se fins a Perpinyà i també un públic potencial de cara al futur a les escoles de Catalunya del Nord, però també de Girona, amb espectacles aptes perquè de petits s'acostumin a pujar a Perpinyà.

Totes aquestes circumstàncies alenteixen la programació, però confia en la subtitulació, que, tot i la seva dificultat d'implantació, com també va passar a Barcelona, pot ajudar a guanyar-se el públic fidelitzat només en llengua francesa, o sigui, consumidor de «teatre culte». És el públic que omple les 350 butaques del Teatre Municipal de Perpinyà, on, quan es programa una obra en català, només se n'ocupen 100. El nou teatre té 500 butaques, és a dir que ha de fidelitzar el públic nord-català i el gironí, i per tant ha de respondre als gustos de tots dos i crear nous hàbits per fer-los convergir. Aprofitaran la preeminència del teatre francès a l'escena de Catalunya del Nord per subtitular-lo en català i així fer-ne participar el públic gironí. També faran venir noms de prestigi de l'escena francesa. D'altra banda, la defensa dels clàssics francesos ha portat sovint al desconeixement del teatre europeu i americà, i serà l'ocasió d'oferir-los al públic perpinyanès, ja que l'escena catalana està oberta al teatre d'arreu, no només al francès o espanyol sinó també a l'alemany, l'italià, i l'anglès, el rus, i l'americà..., seguint la tradició d'obrir-se a l'exterior. Per aquesta raó el director de Temporada Alta de Girona, Salvador Sunyer, prepara una subtitulació doble, en català i francès, de cara a la tardor.

L'essencial, per a Domènec Reixach, és que el teatre estigui viu i la gent senti que li pertany, no com un reducte intel·lectual sinó com un teatre per a tots. Compten amb l'experiència del festival Temporada Alta, que malgrat les reticències inicials, en deu anys ja s'havia situat com un festival de referència a Catalunya, als quinze anys ho era en l'àmbit

espanyol, i ara ja és un festival de referència a nivell europeu, amb un 92% d'ocupació. El projecte Arxipèlag és, però, força més ambiciós, pel fet que han de treballar en una àrea molt més gran, com és tota la regió pirinenca oriental –que comprèn el triangle Tolosa, Montpeller, Perpinyà, Girona i Barcelona–, amb projectes europeus d'una certa magnitud per reivindicar-la com una zona teatral dinàmica. El Teatre de l'Arxipèlag hauria de contribuir a crear un eix de cultura vertebrador que fes pujar el nivell qualitatiu i quantitatiu de producció local, situar Perpinyà al primer nivell de la producció artística; una feina que ja fa temps que han dut a terme ciutats que disposen d'una escena nacional, com Seta, Narbona i Arles.

Segons Reixach, hi ha altres factors, uns en positiu, altres en negatiu, que també s'han de tenir en compte a l'hora d'endegar un projecte transfronterer. La concepció de la cultura com a servei públic, com un bé que ajuda a la convivència, a l'harmonització de les poblacions i a l'equilibri territorial, està més instaurada a Catalunya del Nord i a França que no pas a Catalunya i a Espanya, i es tradueix en un seguiment que acompanya els artistes, i uns ajuts molt superiors. Tanmateix, la part negativa és un excés d'estructuració que tant a Catalunya del Nord com a tot França –i ja es comença a estendre per Catalunya– sovint frustra els projectes, per una exigència excessiva de permisos, i un treball voluntariós i sense retribució. En seria un exemple l'Archipel des Théâtres, que aplegava 25 artistes i companyies de Catalunya del Nord, com Théâtre de la Rencontre, Loco Compagnie, Théâtre de la Complicité, Rime aux Romarins, Théâtre de la Corneille, entre altres, i que fa poc s'ha dissolt per la feixuguesa administrativa i la burocràcia innecessària; és preferible i natural treballar amb projectes concrets presentats per les companyies i els teatres de Perpinyà que no pas amb una federació. El desitjable seria que, amb el temps i malgrat les diferències, les sales alternatives juguessin un rol important, com ha passat d'una manera natural a Barcelona, en el sentit d'oferir textos i donar oportunitats a joves directors i creadors que habitualment no tenen accés als grans teatres.

Cristina Badosa Mont és
catedràtica de la UPVD.

>> Domènec Reixach,
encarregat de posar
en funcionament
el Teatre de l'Arxipèlag.

El Teatre de l'Arxipèlag hauria de contribuir a fer pujar el nivell qualitatiu i quantitatiu de la producció local

>> *Henri Matisse retratat per André Derain.*

De moment, en terra absent...

Arts visuals a la Catalunya del Nord

Al llarg del segle xx, el nord de Catalunya va ser un dels grans nuclis europeus de la creació. Aquest llegat, però, no ha estat assumit per les noves generacions, perdudes en un internacionalisme estèril que ha convertit el territori nord-català en una terra absent.

ERIC FORCADA > TEXT

La comprensió, l'estudi o fins i tot l'escriptura mateixa de la història de la creació a la Catalunya del Nord al segle xx s'enfronten a un mite recurrent i central que fa passar el conjunt del territori com si fos una gran terra verge. Aquesta visió –discutible en molts punts– atorga a la zona un aire d'espai suspès fora del temps, totalment inexplorat, desconnectat de l'actualitat de l'art i propici, doncs, a experiències artístiques innovadores i, per consegüent, avantguardistes. I és a través d'aquest prisma de lectura territorial que la Catalunya del Nord entrà dins la història de l'art modern. En efecte, malgrat l'esforç lògic i essencial realitzat per alguns joves artistes –com Arístides Maillol, Esteve Terrús, Gustau Violet, Lluís Bausil i George-Daniel de Monfreid– de federar-se ja a partir de 1901 al voltant d'un Saló dels Artistes Rossellonesos (1901-1912), la Catalunya del Nord va entrar definitivament dins la gran història de la creació gràcies a l'estada realitzada el 1905 a Cotlliure per Henri Matisse i André Derain, que fou un element decisiu per al

naixement del primer moviment d'avantguarda del segle xx: el fauvisme. Lluny de les modes, dels debats i problemàtiques parisencs, sols i allunyats de tot i tothom, portats per una confrontació tan directa com inèdita amb aquesta «terra verge», amb contrastos radicalment lluminosos i de colors, Matisse i Derain van trobar la via d'una expressió lliure. Cinc anys més tard, de la mà d'altres artistes com Pablo Picasso, Juan Gris, Manolo Hugué o Enric Casanovas, Ceret esdevingué la Meca del cubisme.

Aquest nord de Catalunya, unit pel massís de l'Albera i reputat verge, es va convertir en pocs anys en un dels epicentres més rics de la creació artística de la primera meitat del segle xx. Entre Banyuls, Ceret i Cadaqués floriren el mediterranisme i el cubisme, mentre Cotlliure es convertí en el port de referència dels fauvistes així com dels artistes de la cosmopolita Escola de París, que no van trigar a reunir-se en algunes estades importants a Tossa de Mar o Ceret. Per la seva banda, l'Empordà es transformà en terra d'elecció per a la Internacional Surrealista.

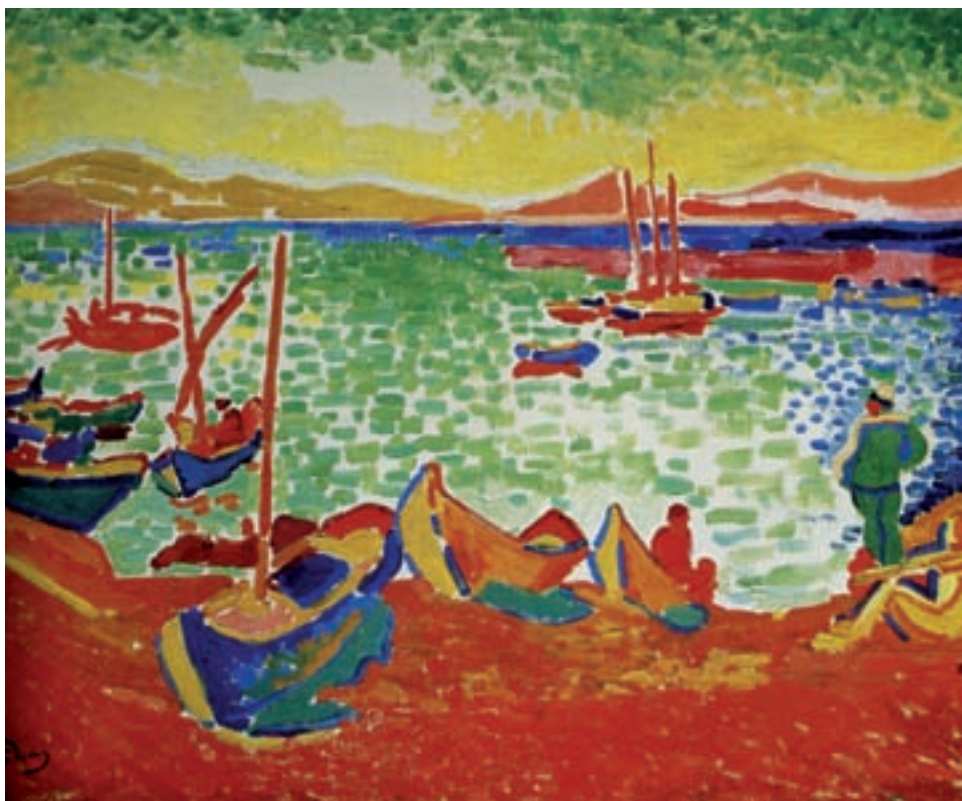
La Catalunya del Nord entrà dins la gran història de la creació gràcies a l'estada realitzada el 1905 a Cotlliure per Henri Matisse i André Derain

Del desert cultural dels anys 1950 a l'agitació artística del post-Maig del 68

És evident que l'any 1939 va marcar un cop d'efecte, una aturada decisiva a aquesta forta efervescència artística. L'Albera, fins llavors espai de trobada i d'unió, es transformà en una frontera militaritzada que tancava el lliure accés de les comarques sud-catalanes cap a Europa i posava fi a la seva vocació de terra de pas de les del nord. La Catalunya del Nord es trobà així relegada a rang de perifèria allunyada dels centres de creació i de decisió que finalment comptaven, i va veure com desapareixia la jove generació d'artistes, que provaren tot sovint d'arribar a París per tal de seguir una carrera prometedora. Els anys 1950 i 1960 van ser d'una vida cultural sense precedents, en què les iniciatives artístiques portades a terme per artistes locals com Martí Vivès, Camil Descossy, Jean Capdeville, o exiliats recents com Manolo Valiente o Balbino Giner Garcia, tenien un caràcter de supervivència territorial i d'una forta militància enfront d'un país anèmic, sense alè. L'antiga «terra verge» s'havia convertit en un veritable «desert cultural».

Fou, però, d'aquest desert cultural que vingué el relleu: l'exposició «Impact I», el 1966, va aplegar per primera vegada la jove generació que després acompanyà la revolta del Maig del 68, i que va tenir un paper central al panorama artístic local i estatal durant tota la dècada dels anys 1970. Fugint de les xarxes oficials i dels espais culturals tradicionals, aquests joves artistes, vinguts dels nuclis de Barcelona, París i Niça van trobar a la Catalunya del Nord una «terra intacta» a partir de la qual tot podia tornar a ser inventat. Es tractava, evidentment, d'un rerepaís, però també d'un refugi per a una avantguarda en ruptura total amb una societat centralitzada, jerarquitzada i anquilosada. Durant la dècada de 1970, els artistes van optar per la radicalització, van elaborar una alternativa estètica i preparaven l'assoliment d'una utopia social que permetés al poble alliberar-se de qualsevol classe dominant, i del ventall de referències que acompanya aquesta dominació.

Privilegiant l'acció col·lectiva, els artistes s'aplegaren al voltant de plataformes ideològiques o polítiques comunes, amb els mateixos posicionaments estètics, i van portar

>> Bateaux au port de Collioure, pintura d'André Derain.

l'organització d'exposicions i manifestacions al territori. Entre el Rosselló i el Llenguadoc es van estructurar nous grups d'artistes com Support/Surface, A.B.C Production o Textuaction. També s'hi va unir un col·lectiu nord-català autònom, que es constituí el 1971 i que va ser identificat amb el nom genèric de Grup de Perpinyà. Balbino Giner Gavallda, Michel Bertrand Nadal i Jean-Louis Vila treballaren, a través de les seves accions o intervencions, per redefinir l'art mitjançant un procés de desconstrucció de la materialitat pròpia de l'obra: la tela havia d'alliberar-se del bastidor; l'escultura, del sòcol, i l'obra, del museu-caixa forta per baixar al carrer. Aquests artistes van organitzar o participar en l'ocupació d'espais públics per tal de socialitzar l'art i democratitzar-lo. Així, presentaren manifestacions properes a les tècniques de mobilització de l'aleshores famosa *agit-prop* ('agitació i propaganda') a Elna (1971), a Perpinyà, a Ceret i a Argelers de la Marenda (1972). El moviment de l'Art al Carrer (1971-1974) se situà al centre de l'actualitat de l'art i trobà continuïtat en els experiments del Col·lectiu d'Art Sociològic (1974-1980), que va fer la seva primera acció artísticocultural d'importància a Perpinyà el setembre de 1976.

Entre Banyuls, Ceret i Cadaqués van florir el mediterranisme i el cubisme, mentre Cotlliure es convertí en el port de referència per als fauvestes

>> Vue de Collioure, d'André Derain.

De la lluita de les classes a la lluita per les places

L'organització d'exposicions, de manifestacions plàstiques, d'experiments estètics, de festivals o la creació de sales alternatives i de moviments teòrics va permetre a l'avantguarda passar la mà per la cara a les institucions. Desbordada, aquesta només podia assentir. I no van trigar a arribar les primeres victòries del post-Maig del 68, com la presa de poder dels nous artistes a l'Escola de Belles Arts de Perpinyà. Tot i això, llurs aportacions es convertiren a poc a poc en un nou dogma intangible, i una nova generació s'oposà als posicionaments ideològics immòbils. Encara que els més joves fossin frontalment contraris al que esdevingué un «terrorisme teòric», integraven ja els codis relatius a la desconstrucció de l'obra, com es comprova en les obres de Bernadette Foulon i de Gerard Jonca. Roger Cosme Esteve o Joseph Maureso apostaven en llurs dispositius plàstics per un retorn clar a la subjectivitat. L'artista que més marcà la ruptura amb l'hegemonia discursiva dels artistes de l'Art al Carrer fou Marc Fourquet, que coincidí amb la transavantguarda italiana amb el retorn a una figuració, arrelada en la cultura popular, amb composicions eclèctiques i barroques. Fourquet mostrava tot allò de què s'inhibien els mantenidors del moviment de l'Art al Carrer: sensualitat, vitalitat,

figurativisme... La seva obra va agafar volada i obrí el camí de la transgressió. Marc Fourquet, Joan Calens i el poeta Patrick Gifreu van presentar el seu treball al Mas Tardiu de Vilallonga dels Monts, però també en companyia de la nova generació emergent a la resta de Catalunya defensada per Vicenç Altaió a través, entre altres, de les exposicions «Frontera» i «Casino» (1983).

D'altra banda, els primers anys de la dècada de 1980 van veure emergir un nou fenomen: la institucionalització del món de l'art. Al territori nord-català s'entrecruaven les polítiques culturals de la Generalitat de Catalunya, que pretenia convertir la capital del Rosselló en una plataforma expositiva per tal de promoure els artistes catalans cap a l'escena artística francesa, amb les noves directrius que emanaven del Ministeri francès de Cultura que, sota la direcció del Partit Socialista Francès, mirava de descentralitzar les seves missions.

Aquesta nova situació afectà estructuralment el món de l'art, primer amb una atomització del panorama artístic nord-català, que es convertí en una suma d'individualitats, capaces d'adaptar-se als engranatges i codis institucionals per tal de conduir amb eficàcia una veritable trajectòria. Aquesta política va esterilitzar, per no dir eradicar, tota mena de debat ideològic, i es va instal·lar un consens sobre el fet estrictament plàstic condicionat per la més gran acceptació possible dels sectors culturals, turístics i polítics. Les lluites conduïdes anteriorment per al reconeixement d'una creació específica al territori van ser suplantades per lògiques lligades no a un territori real o utòpic, sinó a un territori administratiu.

Les estructures museístiques més importants han provocat conscientment un canvi historicista, com ara el museu d'Art Modern de Ceret o el de Cotlliure, que s'han especialitzat en la presentació d'exposicions que miren de demostrar les aportacions dels artistes del primer quart del segle xx. Pel que fa a les exposicions d'art contemporani, aquests dos museus han apostat per mostrar sistemàticament el treball d'artistes sortits de l'òrbita de Support/Surface, els quals, després d'haver estat al capdavant de l'actualitat més avantguardista de l'escena artística i compromesa dels anys 1960, han esdevingut sens dubte

Els anys 1950 i 1960 van ser d'una vida cultural sense precedents, en què les iniciatives artístiques tenien un caràcter de supervivència territorial

els grans artistes oficials de les institucions locals. Per la seva banda, de 1995 al 2005, la Vila de Perpinyà ha provat de posar en valor les aportacions del grup d'Artistes Rossellonesos de principi del segle xx i, particularment, les d'Aristides Maillol, abans d'establir a partir del 2005 una programació al voltant dels artistes actuals del territori nord-català, amb l'efecte pervers de reforçar les problemàtiques individuals i de refermar l'atomització del món de l'art.

New generation, news from nowhere

En aquest context tan competitiu, els artistes emergents no arriben a trobar el seu lloc. És fàcil constatar que els joves artistes ja no ocupen un espai concret en el món de l'art nord-català. Sense visibilitat en les diverses programacions, ni aportacions plàstiques pertinents, la jove creació sembla haver abandonat literalment el territori. Només queda l'exemple de l'Escola de Belles Arts de Perpinyà, que tanmateix serveix de contraexemple. Immersa en una reforma crucial per la seva supervivència des de fa ja cinc anys, aquesta estructura ha modificat el seu nom, fent bandera de modernitat, pel d'Haute École d'Art, HEART: una sigla construïda sobre l'apel·lació de la llengua francesa i amb una lectura anglosaxona, amb l'objectiu d'assolir uns aires internacionalistes. És una operació de *relooking* que nega finalment la identitat mateixa del territori i, en conseqüència, ofega encara més aquesta escola d'art perpinyanenca dins la ideologia dominant i globalitzant del moment. Aquesta línia s'ha vist confirmada per la darrera manifestació proposada per la HEART a la darrera primavera, en què mostrà les propostes dels seus millors alumnes. L'exposició portava per nom «One's from the HEART» i, tot reclamant-se pensada des de Perpinyà per posar-se al nivell de les creacions artístiques parisenques o barcelonines, mostrava un disseny àmpliament inspirat en creacions gràfiques del Palau de Tòquio de París. Més enllà del caràcter de *kermesse* inherent a aquest tipus de manifestació, i d'una dialèctica difícilment criticable en la seva intenció, els treballs presentats demostren el provincianisme d'aquesta jove generació d'artistes: entre instal·lació asèptica

i obres compromeses amb pretensions globalitzants, l'exposició semblava un autèntic parc d'atraccions d'egos, on aquests alumnes cercaven una revolta desesperant d'ingenuïtat per revestir els hàbits dels creadors més en línia amb les problemàtiques de les societats *post-postmodernes* o *neomodernes*.

Aquesta manifestació territorialment desencarnada i amb aires assumits de deslocalització estilística demostra que, en unes dècades, el provincialisme s'ha desplaçat. Si durant tot el segle xx el fet que el territori nord-català se situés a la perifèria del món de l'art li va permetre esdevenir un dels llocs d'experimentació més interessants, avui, esdevingut província de París i de les somniades escenes novaiorqueses, londinenques o berlineses, aquest territori ha perdut tota especificitat i tota originalitat. Aquesta manca de contingut propi ha transformat el territori nord-català de «terra verge» a «terra absent», amb un retrat del món que, si bé està completament assumit, pot esdevenir un espai central en la creació del segle xxi. Continuarà.

Eric Forcada és gestor cultural.

>> Landscape at Collioure/Study for le Bonheur de vivre, de Henri Matisse.

El fet que el territori nord-català se situés a la perifèria del món de l'art li va permetre esdevenir un dels llocs d'experimentació més interessants

ERIO TAC

>> **Jordi Barre**
(Argelers, Rosselló, 1920
- Argelers, 2011).

Veïns desconeguts

La música en català a la Catalunya del Nord

La música en català va viure la seva època daurada els anys 60 i 70, de la mà de la Nova Cançó. Artistes com Lluís Llach o Maria del Mar Bonet sovintejaven Perpinyà per difondre la seva lluita contra el règim franquista. Allà van crear escola, i el relleu el van agafar artistes nord-catalans com els desapareguts Jordi Barre i Joan Pau Giné. El rock català, però, es va haver de fer lloc a empentes mentre el públic de les sales de concerts minvava. Avui, la música en català d'aquesta terra veïna aposta pel mestissatge i es refugia en iniciatives de caràcter privat per sobreviure.

GUILLEM CABEZAS > TEXT

«**É**s dijous i des de les set del vespre centenars de persones s'apleguen davant la sala d'espectacles Elmediator de Perpinyà per gaudir d'un vespre de música de la Catalunya Nord, en català. L'expectació és màxima, i és que el cartell ho mereix. Obrirà la vetllada el pop rock de l'anglès Ben Gross, més conegut com Benquebufa, una de les sorpreses musicals dels darrers anys, que donarà pas al mestissatge Berber de Samir. A les nou, quan el públic que omple el teatre comença a impacientar-se, apareix a l'escenari Benquebufa. Acompanyat del seu inseparable barret i una guitarra, entona els primers acords de *Parlem Català*, un dels himnes del desaparegut Jordi Barre. L'emoció colpeja la sala. El concert, com no podia ser d'una altra manera, és un èxit rotund». Tristament, aquest és el relat d'una nit que mai no va ser; més un desig, un somni, que una realitat factible. L'estat de la música en ca-

talà a la Catalunya Nord és precari, i ho és des de final dels anys 70, en què l'esperit de la Nova Cançó es va anar diluint en un mar de noves ofertes musicals, mancat d'una mínima sensibilitat per part de les institucions franceses. De la mateixa manera, els grups que residualment aposten per cantar en català en aquest territori veï tampoc gaudeixen d'un reconeixement visible a l'altra banda. A la Catalunya del Sud, el ressò de la música feta per francesos que se senten catalans s'atura sovint en la figura del multiinstrumentista Pascal Comelade. El cert és que avui dia ambdós territoris no es poden comparar seguint els mateixos paràmetres. És evident que encara hi ha artistes que aposten per cantar en català a la Catalunya del Nord, i n'hi continuarà havent malgrat el suport indetectable de l'Administració i del públic majoritari. Aquest article, però, afronta la realitat des de la seva perspectiva més crua, aquella que ens pot obligar a fer un pas endavant per revertir la situació.

L'estat de la música en català a la Catalunya del Nord és precari

Jordi Barre, símbol i referent

No es pot parlar de la música en català a la Catalunya del Nord sense recordar la figura de Jordi Barre, desaparegut el passat mes de febrer als 90 anys. El cantautor rossellonès, guardonat amb la Creu de Sant Jordi el 1992 i l'Ordre Nacional del Mèrit francès, va ser un lluitador per la llengua exemplar. Barre va obrir les portes de la Catalunya del Nord a la Nova Cançó, i es va convertir en el màxim exponent del moviment a la seva terra (tot i així, el seu nom va caure dels cartells commemoratius del 50è aniversari). La seva veu es va passejar pertot arreu dels Països Catalans i de l'Estat francès, on encara es recorden els seus concerts, o millor dit, recitals, a la sala parisenc Olympià. Sense ser reconegut pel conjunt de la societat catalana, es va convertir en un defensor infatigable de la llengua i la cultura i va musicar poemes d'autors com Josep Carner, Joan Maragall o Joan Salvat-Papasseit. El 1963 la trajectòria de Barre va canviar per sempre: aquell any va canviar el seu nom francès, *George*, per *Jordi* i s'adventurà a gravar el seu primer treball amb el segell barceloní Edigsa. Una vintena de discos més tard i amb una herència musical de més de 250 cançons, el seu esperit segueix intacte. Actiu fins al final, Jordi Barre va poder viure un any abans de la seva mort el comiat que molts artistes desitjarien. Sobre l'escenari, amb la seva presència rotunda i sense perdre ni un bri de l'elegància que el caracteritzava, Barre va ser homenatjat pels seus companys de professió en un Palau de Congressos de Perpinyà ple de gom a gom. El seu relleu, però, encara no està clar. En l'homenatge a Barre s'hi van poder veure molts dels artistes que canten en català a la Catalunya del Nord o que, tot i que canten en francès, reivindiquen la seva catalanitat. Malauradament, l'esdeveniment es va quedar en una bonica anècdota, en una explosió cultural sense continuïtat.

L'esperança infatigable

Tot i la desconexió existent entre nord i sud, sempre hi ha lloc per a l'esperança, gent que lluita per teixir llaços entre dos territoris separats administrativament però que durant molt de temps van compartir imaginari, cultura i llengua. És el cas del Col·lectiu Joan Pau Giné, que té en el seu nom un homenatge implícit. Giné, mort prematurament en un accident de cotxe l'any 1993, va ser juntament amb Jordi Barre un dels grans impulsors de la Nova Cançó a la Catalunya del Nord. El Col·lectiu, liderat per Ramon Faura, aplega una quinzena de músics de procedència diversa però arrelats al territori amb la intenció de promoure la llengua catalana. Se serveixen de la música per reforçar l'espai comunicatiu català i fer que les diverses propostes musicals d'arreu dels Països Catalans circulin amb normalitat per la Catalunya del Nord tot i els oblits mediàtics o les traves polítiques. Des del Col·lectiu Joan Pau Giné aposten per donar un nou impuls a la cançó en català per deixar així enrere la decadència a què s'ha vist sotmès el gènere des de final dels anys 80. I és que l'empremta de la Nova Cançó va ser profunda, però no suficient per resistir el pas

>> El grup *Llamp Te Frigui* forma part del Col·lectiu Joan Pau Giné.

>> Disc de Jordi Barre.

Barre va obrir les portes de la Catalunya del Nord a la Nova Cançó

>> *Membres del Col·lectiu Joan Pau Giné.*

del temps, i amb els anys la música en català a la Catalunya Nord ha acabat reduïda a les expressions folklòriques més desprestigiades. El paper dels dinamitzadors musicals francesos tampoc hi ha ajudat, segons apunten des del Col·lectiu.

El futur és el mestissatge

L'oferta musical en català a la Catalunya del Nord està abanderada gairebé en la seva totalitat pel Col·lectiu Joan Pau Giné, que ha aconseguit unir a la seva causa molts grups musicals que no s'havien plantejat mai cantar en català. Es tracta, en molts casos, d'abandonar la por o la vergonya d'utilitzar la llengua comuna per expressar el seu sentiment artístic. D'altra banda, aquest nou moviment beu en gran part del mestissatge, dels novinguts i d'aquells que ja fa molts anys que poblen un territori en constant evolució. Així, trobem cantants d'origen nord-africà, com Samir Mouhoubi, nascut a la petita Cabília, que porta els ritmes berbers i orientals a la sang però que actua en català; o anglesos, com Benquebufa, seduït l'any 2003 per les melodies de Joan Pau Giné, que van ser la seva porta d'entrada

a la música en català; actualment el català comparteix espai en el seu repertori amb adaptacions i traduccions a l'anglès d'èxits del mateix Giné, com *L'Allioli*. La llista segueix i inclou ritmes reggae, òpera o cant *a cappella*, passant per l'estil més desenfadat de formacions com Zo-ompa, una banda catalanonapolitana que començà la seva aventura musical a principi de 2010 amb sis músics del Conflent. Però tot i la importància remarkable d'aquestes iniciatives, no podem oblidar que el fenomen de la música en català a la Catalunya Nord segueix essent anecdòtic. El fet que aquests conjunts es facin veure a la Catalunya del Sud és saludable i necessari, però el camí de la conscienciació i la normalització s'ha de fer sobretot a la Catalunya del Nord. S'ha de trobar el relleu de noms il·lustres com Jordi Barre, Joan Pau Giné, Pere Figueres

o Gerard Jacquet, que en el seu moment van demostrar que hi havia un mercat per a la música en català al seu territori.

Què és la catalanitat i com es mesura? Segurament no és una pregunta fàcil de respondre, però de totes maneres ens pot conduir a una reflexió. Allò que alguns catalans del sud creiem francès, pot ser considerat català pels nostres veïns, i de la mateixa manera passa en el cas contrari. Tendim a veure i jutjar els territoris i les persones que els poblen segons les nostres premisses. Igual que a Catalunya un pot sentir-se català i parlar en castellà, a França un pot sentir-se català i parlar en francès. Del segon cas en trobem múltiples exemples, i d'un gran ressò mediàtic. Cali és un cantautor rock reconegut i admirat a tot França, que va participar activament en la campanya presidencial de la socialista Ségolène Royal al 2007. Tanmateix, Cali va néixer a Vernet dels Banys –municipi situat als peus del Canigó–, va anar a classes de català a l'Institut, té alguna cançó en català al seu repertori, va cantar a duet amb Jordi Barre i és conegut a França pel seu accent i origen català. Al cap i a la fi, la realitat és, en molts casos, polièdrica.

Guillem Cabezas és periodista.

Des del Col·lectiu Joan Pau Giné aposten per donar un nou impuls a la cançó en català

>> El Palau dels Reis de Mallorca a Perpinyà.

Catalunya del Nord, estrangera íntima

La doxa transfronterera crea noves fronteres

L'acceleració del temps, amb l'euro i els trastorns mundials, ofereix entre Perpinyà i Girona un decenni 2010 radicalment diferent de l'anterior.

ESTEVE VALLS ROBINSON > TEXT

MARÇAL MOLAS > FOTOS

Les comarques de Perpinyà i les de Girona han arribat a ser com veïns d'un habitatge col·lectiu amb alt interès històric. Amb vides separades malgrat la comunió climàtica, aqueixos dos territoris tornen a aprendre a viure junts. Mentre el món econòmic sargeix el reapropament, l'àmbit cultural obre vies, noves i velles a la vegada, ja que de la relació que anteriorment no necessitava anomenar-se, ara se'n diu *transfronterera*. En aquest sentit, el repte del decenni 2011-2021 seria empeltar l'esfilagarsada continuïtat històrica amb una parafernàlia de convenis europeus cada cop més potent.

El darrer decenni va propiciar canvis radicals en la relació entre la Catalunya oficial i el seu apèndix francès. L'arribada d'una moneda única, l'anunci de l'esborrament de la frontera i les moltes voluntats polítiques d'aproximació van generar l'inici d'un espai transfronterer. De xic en xic, la Catalunya històrica, de Ripoll a Prada, amb tarannàs idèntics en temps remots, s'ha convertit en un projecte que reintrodueix el concepte de la frontera mental, ja que *transfronterer* té frontera. En aquest sentit, considerant l'àmbit cultural com un escenari artístic, però també de codis mentals, maneres de fer i ser, s'ha divulgat cap a la majoria uns territoris que interessaven una minoria. Per això, des de 2009, els plafons viaris amb el

nom de *Perpignan*, que indiquen la distància quilomètrica, van per desenes en l'eix Girona - la Jonquera de la Nacional II, per on passa la gent del país. Atès que aproximar-se a l'altra part significa veure-la millor, aquesta gran sorpresa transfronterera en pot generar altres. El llenguatge també ha transformat aquell *altre costat*, nom amb què la minoria activa designava l'altra banda de l'Albera. Des de final dels 1990, *Catalunya Sud* i *Catalunya Nord*, o els clàssics *França* i *Espanya*, han substituït àmpliament la referència anterior, en oposició a aquell *altre costat* que manifesta un ús natural de l'espai, enfront de denominacions necessàries, tot i que regressives, per fer arribar a tothom la idea d'un territori nou, si bé no ho és. Aquest marc mental concebut per la Unió Europea acaba convertint els *happy few* nord-catalans, de manera general catalans de soca-rel, en capdavaners en un escenari *mainstream*, on es descobreix amb esbalaïment la realitat trivial de Figueres i Girona. Amb tot, aquesta recent lexicologia de la cosa transfronterera forma la nova doxa de l'espai comú, sota la influència de la mística catalanista dels anys 1970. En aquest sentit, s'ha demostrat la validesa d'un finançament europeu de l'Escena Catalana Transfronterera (ECT) entre el Teatre de Perpinyà i el festival Temporada Alta de Girona i Salt, però també l'aeroport de Perpinyà s'ha enfonsat mentre s'enlairava el de Girona.

De la relació que anteriorment no necessitava anomenar-se, ara se'n diu *transfronterera*

Efecte d'acordió entre territoris i filtre fronterer

Quins poden ser els nous vincles culturals entre les comarques de Perpinyà i les de Girona? El 2011, llevat d'una feina molt discriminatòria en el corpus cultural nord-català, els punts de connexió són difícils. El motiu d'aqueix distanciament és l'afrancesament nord-català, oposat a la imatge mediàtica projectada al sud gràcies al filtre fronterer. De fet, el nexa de la llengua catalana ha tocat sostre en una vila de Perpinyà on ja no cal intentar sentir català local sinó comprovar si subsisteix el francès local, el de tota la vida, amb accent català, al costat del francès parisenc estàndard. Però també hi entra en joc l'aïllament de les comarques de Girona en relació amb el nord, fins en els cercles cultes, ja que la síndrome Ryanair, que porta a Kíev i les Canàries, permet «saltar» la Catalunya del Nord, alhora que la televisió reforça la connexió dels catalans del sud cap a les Espanyes, per moltes consultes per la independència que se celebren. Per això, en aqueixos deu anys, de 2001 a 2011, s'ha substituït la Catalunya natural per un espai internacional de proximitat, físicament de casa, però psicològicament llunyà. A través d'un fenomen d'acordió s'estreny la voluntat del vincle, mentre per l'altre costat la relació catalana de continuïtat és demogràfica i matemàticament un atzucac: parlant en clau cultural catalano-catalana, quin cantant nord-català d'envergadura pot cantar avui dia al sud de l'Albera, si no en queda cap en activitat?

La Catalunya del Sud necessitava la del Nord

Costa imaginar que entre Girona i Perpinyà, una gent que no mengen a la mateixa hora, ni coneixen el marc social, salarial i fiscal de l'altre, puguin entendre's. Resulta evident que els temes culturals formen espais possibles, sobretot si uns i altres abandonen les escates de la personalitat real en passar la frontera. Tot i això, les renúncies de tots dos arriben a generar situacions surrealistes, on l'efecte de la frontera traspuja amb força. El mateix escriptor Joan Daniel Bezsonoff diu: «Puc passejar tranquil·lament per Perpinyà; llevat dels amics, ningú no em coneix», referint-se a la seua escassa notorietat al nord, mentre que les llibreries sud-catalanes serioses ofereixen les seues novel·les. Aqueix esquema torbador, amb frontera selectiva, planteja els límits del *transfronterer* català, mentre està creixent una altra categoria de relacions. En aquest sentit, els vincles entre l'Ajuntament de Perpinyà i el d'Olot s'estan desenvolupant avui dia a través de correu electrònic en anglès. Per què no? Les connexions culturals d'aquesta Catalunya internacional tenen un altre cas esplèndid, com és el músic Pascal Comelade, que ha actuat tres vegades entre 2005 i 2011 a Perpinyà i comarques, però el doble a les de Girona.

Certament, el darrer decenni va aixafar els lligams de continuïtat nord-sud heretats del franquisme, en què la Catalunya del Sud tenia menester de la Catalunya del Nord, concebuda com a França de proximitat. De fet, si l'èxit de Lluís Llach va ser possible a la Catalunya del Nord, el canal del seu encaix va ser París, després que actués a l'Olympia el 1973. En aquesta *autopista cultural* oberta pel de Verges es van encarrilar, ja fa molts anys, des de Marina Rossell fins a Sopa de Cabra, però convé confessar que el temps es va aturar fa vint anys a Perpinyà en aquest simple àmbit de la presència de la cançó sud-catalana. La frontera del coneixement s'ha anat tancant, ja que els artistes nascuts després del 1975 no l'han travessat sinó de manera confidencial. Així, el grup barceloní Manel, referència absoluta de l'escena d'ara, omple de gom a gom l'Auditori de Girona, i és desconegut a Perpinyà, però apreciat a Madrid... Aquest ensurt fa

De 2001 a 2011, s'ha substituït la Catalunya natural per un espai internacional de proximitat, físicament de casa, però psicològicament llunyà

necessaris nous punts de partida, ja que la nova Catalunya del Sud, amb la necessitat d'exportar-se al món per superar la crisi, s'està saltant olímpicament la Catalunya del Nord, amb culpes compartides.

No ens ha de fer por constatar que la geografia mental de les generacions d'ara, al sud, situa millor Logronyo que no pas Ceret, per moltes consultes per la independència que se celebrin. El resultat és un territori de desconeguts íntims, fins un desencaixament de Girona cap a Perpinyà, més que al revés, ja que ara som nosaltres, els del nord, els qui tenim menester d'un sud que ja no té menester de nosaltres. Amb tot, les noves polítiques transfronteres poden superar l'etapa dels intercanvis, el coneixement mutu i els convenis, que no deixen de ser senyals d'estrangeria, per assumir la realitat de territoris competidors, en una Europa oberta. Per ara, però, Perpinyà admira més Barcelona que no pas ho fa Girona, que veu de reüll l'hegemonia de la capital; però aquesta distorsió la resoldrà el TGV, en confrontar els

catalans del nord amb la immensitat d'una Barcelona que en definitiva no els coneix. Al revés, si els fluxos de viatgers vinguts del sud amb velocitat alta es continuen aturant a Perpinyà en un 18% (dades SNCF/RENFE, juny 2011) es podrà renovar la relació, amb un vincle català ja enfonsat cap al substrat, però útil per generar ambient. Finalment, convindrà destriar la *catalanitat* i el *transfronterer*, que pateixen amalgames, i despartir, des de Perpinyà, l'ordinària facultat de parlar català d'un peritatge de les realitats sud-catalanes.

Esteve Valls Robinson és fundador del think tank *Open.cat* i del diari digital *La Clau* i delegat a Girona de l'Àrea Urbana de Perpinyà-Mediterrània.

>> A dalt, el mercat de Sant Carles.

A baix, l'única visió que molts catalans del sud tenen de la Catalunya del Nord.

El resultat és un territori de desconeguts íntims; ara som nosaltres, els del nord, els qui tenim menester del sud

JUDIT PUJADO

>> *Celebració de la Capital de la Cultura Catalana al Castellet de Perpinyà, el 2008.*

Catalunya Nord, Catalunya mort, Catalunya amor

Reflexions massa dures sobre un país massa tou

Quants noms per a un espai tan ben dibuixat per la geografia, per a aquell territori al cor dels Pirineus –i no al nord, com segles de manipulacions polítiques i interpretacions partidistes volen fer creure–, per a aquell lloc entre la serra de l'Albera i el massís de la Corbera, per a aquell amfiteatre de plana on conflueixen les tres valls del Tec, la Tet i l'Aglí i al qual la història va agregar des de sempre l'altiplà cerdà, conca alta del Segre! La Catalunya del Nord, Catalunya Nord, els Comtats, el Rosselló, le Roussillon, les Pyrénées-Orientales, le Pays Catalan i més encara... Aquests apel·latius demostren com no es pot imaginar i a qui no s'ho acaba de creure l'existència d'un problema profund d'identitat.

JOAN PEYTAVÍ DEIXONA > TEXT

MARÇAL MOLAS > FOTOS

Un espai que no té nom –perdó, que en té massa– desvela la seua feblesa, el seu dubte i la seua mancança. Al llarg d'una història que encara no ha pas acabat, qui ha aconseguit de fer-se'n amo ha provat sempre de donar-li un nom. Però existeix de debò i si s'hagués de demostrar, només per defecte, podríem dir que ell és perquè no s'adscriu als seus veïns més immediats. Quan un estranger hi arriba, té la sensació que ja no és a França però que encara no és a Espanya, que és en un territori de transició més enllà del Llenguadoc i encara diferent de la Catalunya autonòmica.

Malgrat tot, aquesta terra ha sobreviscut en la seua unitat borda, en el seu espai

improbable, i ha desenvolupat un paper específic que cadascú, mirant-s'ho del sud o del nord estant, coneix, reconeix i alhora intenta d'arreglar cap a seu, tot i tenint-hi un interès relatiu.

Una catalanitat en francès

Aquesta incapacitat a donar-se un nom no fa pas perdre el sentit d'alguna cosa, allò que, sense donar-li nom, configura una identitat. En podria esbrinar i assajar una definició a partir del viscut i el sentit de la gent.

Des de dins, entre aquells que des de fora seran vists com els nord-catalans, la comunitat abusivament, subjectivament i sense possibilitat de ser altrament, definida com

És sobretot una catalanitat en francès, que al sud de la frontera estatal no s'entén gaire

>> Sant Miquel de Cuixà.

de soca-rel, la minoria majoritària constituïda del fons de població encara local, feta de nord-catalans, de principatins, d'andalusos i francesos catalanitzats i d'un poc de moltes altres minories, a aquella minoria subjectiva l'he sentit diverses vegades a la meua vida definir les poblacions de la manera següent. Per parlar d'un individu que no és un nadiu o vist com a tal de la Catalunya del Nord però provinent del nord de la «ratlla de França», la gent pot dir –i en català–: «Aquest és pas d'aquí, és pas francès...». Per definir un català del sud de l'Albera, dirà: «Aquest és espanyol». Els altres, estrangers, gairebé no es defineixen. Així s'ha expressat, entre dos errors però potser enmig del seny, una certa comunitat de catalanitat dels nord-catalans que fins ara ho han verbalitzat en català. Però això ja s'acaba i la identitat no és tan sols cosa de l'individu, de l'esfera privada, del carrer entre nosaltres: això ja ha passat al camp públic i intel·lectual, dels qui pensen i pensen governar.

Em dic que sort que un dia, no gaire llunyà, aquest problema haurà desapare-

gut, perquè aquells que definien els nord-catalans com *els francesos* i els sud-catalans com *els espanyols* s'hauran mort; són aquells que encara parlen català, que l'han après a casa, dels pares. Desapareguda la seua generació, tots podrem dir que *sem* o que *som* catalans, però ni això em crec, perquè els qui ho diran d'ara endavant, no es pensen pas la catalanitat d'aquesta manera. La pronuncien sense parar, se n'omplen la boca, la venen perquè porta diners, la fan servir, la maltracten i n'abusen. S'empastissen, perdó, s'empastifen de catalanitat, sense saber-ne gran cosa. És una catalanitat de llibres, de teles, de xarxes virtuals, una catalanitat feta de trobades insípides o d'aplecs artificials, malgrat unes bones voluntats militants que encara malden per existir i feinegen en molts àmbits. És sobretot una catalanitat en francès, que al sud de la frontera estatal no s'entén gaire. Però què és aquesta paraula que usem cada dos per tres en aquest espai de terres entre Albera i Corbera? Què hi posa l'*Homo nordcatalanicus* de base?

**Com s'ha pogut passar del cultiu al cotiu?
Com és que els vins tenen una *route*
ara que no hi ha més vinyes?**

L'última invasió

Un dia de l'últim decenni del segle xx se'ns va inventar la catalanitat, aquí, entre l'estany de Salses, el cap de Cervera i el port de Pimorent. Malgrat que Mn. Alcover ja la recull al seu immens diccionari, mai no se l'ha fet servir tant com aquí i ara. De fet se'ns la va batejar quan va passar a ser objecte en comptes de ser subjecte, es va començar de celebrar-la com una cosa quan va deixar d'existir com a realitat viscuda; va passar la mateixa cosa amb la llengua: mai no s'havia parlat tant del català i mai no se l'havia parlat tan poc.

La catalanitat sobretot es va inventar per no parlar de català o de catalanisme i tothom s'hi va aferrar, la gent s'hi va amarar, s'hi va voludar i rebolcar. Fins al despropòsit. Era la paraula adient per a un discurs políticament correcte que no necessitava la llengua catalana per expressar-se ni per definir coses i causes massa catalanes; la llengua de totes maneres ja era perduda o donada per perduda, salvant els fòssils lèxics per fer-ne *souvenirs*. Llavors es va retrobar el fet d'ésser català, de parlar de coses catalanes, de pensar en clau catalana, de transgredir el vell ordre establert per segles d'ancoratge a l'estat-nació França, però en un quadre alliberat del complex ideològic.

Per què va sorgir el fenomen? Segurament per la raó que, aquells anys de fa vint

anys, els habitants d'aquell tros de república francesa es van recordar del seu origen català en veure arribar a semalades, any rere any, unes poblacions forasteres que els aigualien, que els movien els sòcols fundadors, una gent vinguda sobretot d'un nord francès, diferent en moltes coses i semblant en altres, una gent que va qüestionar de fora i de dintre estant l'autòcton i la seua identitat: era una situació que des de feia temps, decennis, no es donava, però que ràpidament i inconscientment es va obrir pas. En aquells moments dels 90, la gent es va començar a sentir envaïda i no va voler pas morir d'inanició. Això va coincidir amb un temps de perspectives noves i de mirades canviants. I per cada banda de la frontera.

Després del període «roig», al Principat es va viure el període «negre» del franquisme: aquells «pobres espanyols» ho van tenir més difícil que els «catalans francesos», i aquests els ho feien comprendre ben bé quan passaven la frontera per anar a estiuar a la Costa Brava dels anys 60 o 70 o quan anaven a comprar cases o coses a *Rosas, Figueras, La Escala o Playa de Aro...* Però el final de la dictadura i els anys 80 van canviar el xip: França no anava tan bé com anys o decennis anteriors, i la Catalunya esdevinguda autònoma entrava en un període de bonança, sobretot més endavant, a partir dels Jocs Olímpics del 1992 –una fita cabdal en l'inconscient col·lectiu dels nord-catalans.

Catalans de Catalogne

Els habitants dels Pirineus Orientals, gent amarrada al seu espai, gent acostumada des de segles a adaptar-se als canvis per ser fronterers, van girar-se un xic d'esquena a veure què passava més enllà del Pertús o de Figueres, i van observar que potser pagaria la pena de recordar-se que ells també eren *uns* catalans. Però òbviament i proud de pressa es van trobar amb la realitat i van descobrir el desencís: mentre ells feien la viu-viu en les fondàries de França, uns altres catalans, «espanyols», s'havien fet la vida com calia en el Nord d'Espanya. I dit de manera brutal i trivial, van ensopegar amb aquella realitat tan crua: la Catalunya del Nord, en un marc francès, ja era poca cosa, però igualment en un marc «català»,

Després del període «roig», es va viure el període «negre» del franquisme: aquells «pobres espanyols» ho van tenir més difícil que els «catalans francesos»

era poca cosa més. No hi teníem i no hi tenim, en cap dels dos àmbits, cap pes polític, ni econòmic, ni demogràfic.

Tot i això, la gent d'aquí dalt ha anat fent i hi ha anat creient i esperant. Ha volgut i continua volent formar part de l'embranchida que el lema *català* dibuixa als qui el fan servir.

Però també ells, que havien oblidat que eren catalans, acaben pensant que potser no tenen més el dret d'autoanomenar-se'n. Els meus conciutadans s'estan convertint en «catalans-del-Rosselló-de-França» que reconeixen la veritable Catalunya en aquella que comença en el mateix Pertús, on fa uns escassos vint anys encara començava Espanya. Una catalanitat movent, uns confins mòbils com al temps del comtat de Rosselló o de Besalú, del reialme de Mallorca, de la governació de Perpinyà, etc. Ens decantem a poc a poc cap a una catalanitat viscuda per procuració i amb orgull –tot s'ha de dir!– a través dels principatins, «els veritables catalans», ens encaminem cap a una patrimonialització irrefrenable de la llengua i la tradició. Avui tothom crida en francès «On est fiers d'être catalans!» o s'ho fa imprimir sobre samarretes. També hom posa banderes catalanes a pertot arreu per a qualsevol manifestació, per vendre qualsevol producte, hom s'enorgulleix de ser *l'accent catalan de la République française* o de viure *en Catalogne*, però tot això em fa l'efecte que estem obrint el camí del museu, d'un gran museu dels avantpassats, això sigui dit, i d'una catalanitat per fi assumida però ben poc viscuda o normalitzada. Sobretot, això sembla respondre al gran desplegament politicomediàtic d'acolliment dels *nouveaux catalans*, que setmana rere setmana es bategen en pisolabis municipals o grans misses departamentals: no ens hem de queixar, ara ja tenim tot el que volem per viure en català. Crec sobretot que això té per intenció de netejar els prejudicis tan encrancats dels francesos que durant dècades ells han erigit en dogma i que deien que el *Roussillon* seria el país més preciós del món si no hi hagués els catalans i la tramuntana. Contràriament a les oportunitats infinites que pot oferir la globalització als «petits», altra vegada el català del nord no sembla veure-hi la seua i, altre cop, es troba en la incapacitat de fer-se reconèixer fora del model francès.

Baldament m'enganyessi! O tant de bo m'equivoqués! Ni que fos perquè vull ser optimista i creure de manera ingènua que el meu món català en el futur serà més català de debò.

La crisi permanent

Però per què els nord-catalans han renunciat a l'esperit català que els ha fet guanyadors en les hores més fosques de la seua història? On és l'esperit emprenedor dels negociants d'un antuvi no gaire llunyà? Com s'ha pogut passar d'un espai econòmic integrat als mercats diversos que ha conegut el país a un *no man's land* econòmic que no aposta per res mentre els veïns ens passen per sobre? Com s'ha pogut passar del cultiu al cotiu? Com és que els vins tenen una *route* ara que no hi ha més vinyes? Com és que la proa de Sant Carles, puntal de mida europea, s'ha convertit en la gran desconeguda de la població local? Per què Girona, més petita, és més important que Perpinyà en molts sectors?

Hem passat a ser una *sun belt* de baixa categoria que sembla plaure a tothom i convèncer el personal directiu. Les nostres carreteres, que no coneixen els problemes de sobredosi de les grans ciutats veïnes, són una catàstrofe permanent. Hem perdut un aeroport, estem perdent un port, vivim de

Hom posa banderes catalanes a pertot arreu, per vendre qualsevol producte, hom s'enorgulleix de ser *l'accent catalan de la République française*

subsidis estatals i de biatilles. La urbanització creix sense seny ordenador. Per què? Per tenir més diners. Per fer què? Camps de futbol, de tennis, rotondes i més urbanitzacions. Si no hi ha controls del mercat, de l'ocupació i atracció d'empreses, de què serveix tenir més gent? Sobretot ara que els qui vénen no són jubilats i no tenim gran cosa a oferir-los.

Aleshores, per sobreviure, ens encantem amb *vide-greniers* i ens enlluernem amb anades a la Jonquera o Figueres, allà on la vida és més bona, malgrat que és l'únic indret de la rodalia on se sent a parlar de crisi. Aquí és la crisi permanent des de fa dècades i no ens n'avisem: hi estem immersos.

La solució que se'ns projecta i proposa des de fa mig segle és el turisme, però n'hi ha per riure des de fora i plorar des de dins: què podem fer respecte al potencial dels competidors de la costa mediterrània occidental? Sí, és allò a què se'ns ha destinat des de la Segona Guerra Mundial per part de les altes autoritats de l'Estat, amb l'assentiment d'una burgesia immemorial que havia sabut mantenir un magnífic esperit d'ambició fins a principi del segle xx i que després el va abandonar atreta per les sirenes de la renda immòbil i de la inversió estàtica. Ens hi hem capbussat atrets pel diner fàcil i ràpid però, clar, de termini més o manco curt, és a dir, el turisme *low cost*: platja, càmping i folklorització. Per això plantem palmeres, mentre més al sud planten plàtans, sense descuidar la indumentària catalana omnipresent, com ara una senyera desvirtuada que serveix per ser seguidor de l'USAP, vendre préssecs a la vora de les carreteres i descobrir plaques commemoratives.

Se'n recorden de nosaltres?

La «gent del Sud» tira endavant, mentre nosaltres creiem i esperem. Avui sembla que no recordi que existim perquè passa de llarg i no s'atura a Perpinyà, i si se'n recorda, ens cola amb els francesos –a part dels catalanistes de torn–. Ens posa en la saca dels viatges a França per compres o en una etapa dels xàters d'autobusos que du cap als castells càtars. Si no hi hagués el tossut presentador del temps de TV3, tot just si sabrien col·locar Perpinyà en un mapa: sempre ens pensen a costat de ciutats llunyanes del

sud francès, sempre s'obliden que anar de Barcelona a Lleida és com anar de Barcelona al Voló. Fins el figuerenc que des de fa poc temps va més a Girona que a Perpinyà, que era la seua ciutat de referència natural. El «català del sud» ha conservat aquell pragmatisme que hem perdut, aquell dinamisme que ens falla en un món francès provincià, poruc i subvencionat, i per tant passa de nosaltres. Em fa l'efecte que en el seu cap ja no vivim més en la mateixa història, i no pas des de la baula perduda del 1659, que no tingué més conseqüència que un canvi de monarca. El canvi és recent, potser de trenta anys. Fins i tot als llibres d'«història de Catalunya» s'hi explica ben poca cosa, d'aquella efemèride.

Però la falta no és pas únicament nostra, d'esperar i creure que la salvació ara de nou vindrà d'allà. Ells també s'han descuidat el nord, ara que no serveix de res que la bandera catalana onegi al cim del castellet perpinyanenc o que la llibertat ja no és un bé poc preuat al sud de l'Albera. Aquests últims trenta anys, els que uns volen creure i veure com a «germans del sud» s'han allunyat del nord perquè el tren del progrés no s'espera, les oportunitats es guanyen per voluntat pròpia, la història contemporània els va ajudar poc i van haver de fer-s'ho sols. Nosaltres mentrestant badàvem en el nostre glaciis protegit pel benestar de ciutadà francès.

Un altre punt potser important i que hauríem de tractar més és la llengua. El major tret de catalanitat per a la «gent del sud» és parlar el català, cosa que no és més el cas aquí dalt. Nosaltres l'hem perdut i, ens agradi o no, ens ho poden retreure malgrat que ells sovint no saben la manera com l'hem perdut, una història de la qual també som responsables. Per tant, no ens podem lamentar gaire si ens menyspreen i ens consideren com a catalans de segona pel fet de no usar la llengua catalana ni tan sols quan ho necessitem. Dit això, els qui des del nord en fan l'esforç es veuen ben poc recompensats quan van al sud, de la mateixa manera que fan des del sud quan vénen a Perpinyà o rodalia. Aquestes condicions es poden reproduir fins a l'infinit: cadascú invocarà que ell té la situació en contra i serà el català que hi perdrà.

Això ha fet que el que semblava que ens podia acostar a la pràctica segurament ho ha fet però també a la realitat ens ha allu-

El turisme *low cost*: platja, càmping i folklorització. Venem indumentària catalana, com ara una senyera desvirtuada que serveix per ser seguidor de l'USAP

nyat. Sí que les carreteres ens porten més cap al sud, amb ofertes més diversificades, amb horaris més amples, amb preus de nou més assequibles, perquè sempre creurem que les ciutats sud-catalanes són més atractives, perquè Barcelona és una veritable metròpoli i alhora un museu complet a l'aire lliure a dues hores de casa, perquè Girona és allò que hauria de ser Perpinyà i perquè per ara el seu aeroport permet de viatjar a baix cost per tot Europa mentre el de Perpinyà te porta al camp londinenc, perquè «Espanya» i ara «Catalunya» serà el país del nostre turisme, perquè a més a més hi podem parlar el poc de català que encara sabem, perquè encara és el país dels somnis no assolits aquí amb l'al·licient de ser una part de Catalunya, un país que conserva una part d'allò que amb o sense recança, segons els casos, nosaltres ja hem perdut.

Dues velocitats diferents

Però la realitat de dues velocitats diferents no ens condueix cap a un futur gaire comú. Què pot esperar d'un departament francès pobre, d'origen català, ofegat en un marc politicoadministratiu en el qual no decideix gairebé res, una Catalunya autònoma que en terminis més o manco breus es plantejarà per tirar més endavant el procés de la independència com mai no s'ho havia preguntat com ara? Què pot fer i pensar d'una part de França que desconeix i ha oblidat en els viaranyos de la seua història aquella Catalunya que per salvar-se ho fa de manera solitària però pragmàtica i decidida, menystenint els seus socis immemorials de la catalanofília o de l'antiga corona catalanoaragonesa? Me pareix que haurem de ser nosaltres que haurem d'acollar-nos-hi o bé lamentar-nos de no haver sabut aprofitar la situació que se'ns obria a davant.

El Nord necessita el Sud, però no al contrari. ¿Tindrem la clarividència d'adonar-nos-en, vull dir no pas jo, sinó tots nosaltres en general i els qui decideixen en aquesta part en particular? Uns quants ja ho han fet, des d'activistes culturals que no s'han de convèncer fins a empresaris atrevits: els qui ho fan de manera concreta, i no els qui pateixen de la patologia antiga de la *reunio-nitis* o del nou virus d'aquest inici de segle, la *transfronteritis*.

No hi ha pessimisme sobrer en aquest escrit. Potser hi ha malestar, ironia, amargor. Potser també hi ha lucidesa subjectiva perquè sóc català d'aquesta terra. Sóc d'aquest nord de Catalunya. M'estimi aquesta terra de manera total, apassionada, brutal i visceral. M'estimi aquesta terra com un estima un ésser, un nin o una dona. M'estimi aquesta terra absolutament. Me l'estimi en el seu cos, en la seua carn, me l'estimi tant que me fa mal i tinc mal per ella. No parlaria pas d'aquesta manera si ella fos diferent. Us ha passat mai de tastar-ne, d'aquesta terra? Doncs a mi sí. L'he tastada, l'he flairada, l'he tocada i els que tant se n'afalaguen, els que la volen dominar, haurien de començar per fer això. Com voleu parlar, dirigir, administrar quelcom que no coneixeu? La conec per cor, l'he correguda i recorreguda, l'he posseïda, l'he albirada de tots costats. Me l'he empassada per tots els contorns i encontorns, les seues formes, les seues corbes, de dies i de nits, de vent i de sol, me l'he engolida.

Joan Peytaví Deixona és professor de la Universitat de Perpinyà i membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

Girona és allò que hauria de ser Perpinyà. El seu aeroport permet de viatjar a baix cost per tot Europa, mentre el de Perpinyà te porta al camp londinenc